No. 36. Donderdag 7 September 1916. 16de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

ORGAAN DER VEREENIGING

Opgericht door Kolonel G. E. V. L. van Zuylen, 21 Maart 1900.

OOST EN WEST

„Het Koloniaal belang is een algemeen Nederlandsch belang".

KANTOREN:

HOOFDBESTUUR . . . . } HEULSTRAAT 17, DEN HAAG.
INLICHTINGENDIENST . . . . . } TELEFOON 4519.

MEDEDEELINGEN of INGEZONDEN STUKKEN moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan de Presidente: HEERENGRACHT 7, DEN HAAG.

KOLONIAAL
ARBEIDS- EN INFORMATIE-BUREAU „OOST EN WEST":
TIJDELIJK HEULSTRAAT 17, DEN HAAG, TEL. 4519.

Voor *Administratie* en *Verandering van Woonplaats* wende men zich tot den Administrateur: HEULSTRAAT 17, Tel. 4519.
Voor *Advertentiën* tot de DRUKKERIJ TEN HAGEN, NOBELSTRAAT 20, Telefoon intercomm. 2793, beiden DEN HAAG.

VEREENIGING „OOST EN WEST".
Afdeeling 's-Gravenhage.

LEZING van den Heer L. M. F. PLATE, Assist.-Resid. m. v., op Vrijdag 22 September a.s., in de „Oranje Societeit", Prins Hendrikplein, aanvang 8 uur, n.m. Onderwerp: De Koppensnellers van Zuid-Nieuw-Guinea, met lichtbeelden.

Toegangskaarten voor leden van de Vereeniging met familie van Maandag 3 September af verkrijgbaar bij den Secretaris, Laan van Meerdervoort 187, van 10-12 en van 2-4 uur.

Eerste Koloniaal Onderwijs-Congres.

(Vervolg).

De namiddag-zitting werd begonnen met de behandeling van vraagpunt II:

Welke plaats behooren bij het onderwijs eenerzijds de inheemsche talen, ook het Chineesch en Arabisch, anderdeels het Nederlandsch?

Prae-adviseurs waren de heeren A. G. Boes, oud-Inspecteur Inl. onderwijs; H. J. F. Borel, oud-Adviseur voor Chineesche zaken in Ned. Indië; Raden Mas Suardhy Suryaningrat, Jav. letterkundige.

De heer A. G. Boes gaf in zijn advies zijn meening kort samengevat in de volgende punten weer:

1°. Er is maar één taal geschikt voor het elementair onderwijs, n.l. de landstaal;

2°. in de landstalen behooren dus de eerste lees- en leerboekjes te zijn geschreven;

3°. het Maleisch worde overal, waar het niet de landstaal is, in de hoogere klassen als vreemde taal onderwezen;

4°. voor het verdergaand onderwijs is buiten Java het Maleisch als voertaal aangewezen, op Java het Javaansch en het Soendaneesch;

5°. aan het Nederlandsch komt een goede, niet de eerste plaats toe, zoowel in de hoogere klassen van daarvoor aangewezen lagere scholen als bij het verdergaand onderwijs. Het worde er behandeld als meest bevoorrechte vreemde taal.

Uit het advies Borel hebben wij ontleend:

Aan een assimilatie, die verschillen uitwischt tusschen de rassen, geloof ik voorloopig niet, wèl aan eene associatie tot het zelfstandig uitleven, in vriendschappelijke samenwerking.

Met het onderwijs houdt het Gouvernement geen voldoende rekening met den aard en de behoeften van den Inlander en den Chinees.

Het is een waan, dat, door uniform onderwijs, ooit een Chinees of Inlander tot een Nederlander in voelen en denken zou kunnen gemaakt worden.

Bovendien willen zij dat niet. De Chineezen hebben b.v. bij de oprichting van de Tiong Hwa Hwee Koan-scholen bewezen, dat zij wel een Westersche wetenschappelijke opvoeding wenschen, maar Chinees willen blijven en gehecht zijn aan de Chineesche taal.

Op elke geunificeerde, d.i. voor alle rassen toegankelijke school, behoort het, desnoods facultatief gesteld onderwijs in althans een der landstalen, en in het Chineesch speciaal voor Chineezen, noodzakelijk thuis.

En niet alleen op de geunificeerde scholen, maar ook op de hoogere Inlandsche scholen (Inlandsche artsenschool, rechtsschool en bestuursschool) behoorde ook een Inlandsche taal onderwezen te worden.

De heer R. M. Suardhy Suryaningrat gaf in zijn advies de volgende recapitulatie:

I. Het onderwijs in Indië dient in het algemeen te worden aangepast aan de behoeften der Indische samenleving.

II. Het onderwijs in Indië dient er op gericht te zijn, het besef van saamhoorigheid onder de heterogene bevolking van Indië aan te kweeken.

III. In verband met I en II is het noodig, dat een der Inlandsche talen bestemd wordt voor omgangstaal tusschen de verschillende bevolkingsgroepen van den Archipel.

IV. Om de Regeering op de goedkoopste wijze in de gelegenheid te stellen aan alle hare onderdanen goed onderwijs te geven, is het wenschelijk de convergentie bij het lager- en unificatie bij het middelbaar- en hooger onderwijs door te voeren.

V. Aangezien het Maleisch reeds sedert lang de omgangstaal is tusschen alle groepen van de Indische bevolking en het aanleeren daarvan geen moeilijkheden oplevert, is het in verband met III noodig, die taal op alle Indische scholen als leervak te onderwijzen.

VI. Het Javaansch is evenmin als het Nederlandsch voor het sub III vermelde doel geschikt; het eerste wegens de groote bezwaren, verbonden aan de bestudeering dier taal en het tweede vanwege zijn absoluut vreemde karakter.

VII. De andere inheemsche talen kunnen alleen van beteekenis zijn voor de afzonderlijke bevolkingsgroepen, welke die talen reeds van oudsher spreken.

VIII. Het Arabisch en het Chineesch zijn alleen van belang voor de Arabische en de Islamitisch-vrome elementen en voor de Chineesche bevolking der Ind. maatschappij.

IX. In de overgangsperiode, in het begin waarvan wij ons bevinden, is kennis van de Nederlandsche taal voor ons onmisbaar, ten eerste omdat in de middelbare scholen nog geen Indische taal het Nederlandsch als voertaal kan vervangen en ten tweede omdat er niet voldoende leerboeken in de inlandsche talen bestaan.

X. Bij het inlandsch onderwijs mag het Nederlandsch de inheemsche talen in geen geval verdringen; het streven zij er steeds op gericht door middel van de Hollandsche taal een kern van intellectueelen te vormen, welke later hunne moedertaal zullen moeten gebruiken ter verbreiding van hunne kennis onder de grootere lagen der samenleving.

XI. Redelijkerwijs mag van ons alleen worden geëischt, dat wij het Nederlandsch kunnen lezen en verstaan; daarentegen moeten wij onze eigen moedertaal zoowel mondeling als schriftelijk goed kunnen gebruiken.

XII. In de eerste drie leerjaren van de Hollandsch-Inlandsche scholen zij de voertaal de landstaal zelf, opdat het geleerde dadelijk worde begrepen; in de hoogere klassen zij de voertaal Nederlandsch, terwijl een flink aantal lesuren wordt besteed voor de inlandsche talen.

De Hollandsche taal worde gedurende de drie eerste leerjaren onderwezen door een goed Hollandsch sprekenden inlandschen onderwijzer, in de hoogere klassen door een Europeesch leider.

Ook op de tweede klasse-scholen kan in de laatste leerjaren onderricht worden gegeven in de Nederlandsche taal, opdat de van die inrichtingen afkomstige leerlingen zich eventueel verder kunnen ontwikkelen.

Op de middelbare inlandsche vakscholen moeten de landstalen in het leerplan worden opgenomen.

XIII. Ten aanzien van het inlandsch onderwijs is zoowel het Chineesch als het Arabisch onnoodig, tenzij dan voor een Indische universiteit in de toekomst.

Bij de toelichting der prae-adviezen bracht R. M. S. Suryaningrat hulde aan de heeren die het initiatief genomen hebben voor dit belangrijke congres, waar ook de Indiërs gelegenheid zouden hebben zich uit te spreken.

De heer Mr. P. H. Fromberg sluit zich geheel aan bij R. M. S. Suryaningrat, waar deze zeide, dat dit congres vooral van zoo groot belang was, omdat de Indiërs daar in staat waren zich te uiten. En wat zij ons allen te vertellen hebben heeft spr. gefrappeerd. Zij roepen ons toe: „Wij hebben Westersche kennis noodig om niet achter te blijven; alléén om die kennis te verkrijgen hebben we een Westersche taal noodig; in de gegeven omstandigheden is het aangewezen het Hollandsch daarvoor aan te nemen, tot tijd en wijle er boeken van wetenschap en kunst in de landstaal zijn verschenen."

Met de Hollandsch-Inlandsche scholen en de vakscholen is men op den goeden weg; zij zijn ook naar den zin der Inlanders.

Spr. wil nogmaals een woord spreken ten gunste van de Chineezen. Hij wijst weer op hun begeerte om ook hun taal op de school te leeren en pleit voor de invoering van het onderwijs daarin op de Hollandsch-Chineesche scholen.

Daarmede zoude ook een Nederlandsch belang gediend zijn. China is nl. bezig zich te ontwikkelen en heeft een groote toekomst. Van hoe groot belang zou het niet zijn, indien onze Indo-Chineezen, na in Nederland verschillende graden te hebben behaald, in China gingen medewerken aan die ontwikkeling. Dit zou de betrekkingen met dat land zeer uitbreiden, maar is alleen mogelijk als die Indo-Chineezen ook Chineesch kennen.

De heer Yap Hong Tjoen wees op de wenschelijkheid om de Holl.-Chineesche scholen en de scholen der Chineesche vereeniging te doen samenwerken. Dit ware beter dan strijd en ware te bereiken door op de Holl.-Chineesche scholen cursussen te openen in de Chineesche taal en omgekeerd op de Vereenigingsscholen cursussen in de Holl. taal. Wij wenschen verband met onze broeders in het stamland — zeide spr. — en Nederland zoude dan daarbij medewerken, hetgeen de betrekkingen ten goede zou komen.

De heer Soorja Poetro juichte het ook toe, dat het de wensch was van het congresbestuur, dat op dit congres de stem van den Inlander zou worden gehoord en hoopte, dat de hier gesproken woorden ter harte zouden worden genomen.

In zake bestuur en onderwijs heeft het Gouvernement

de hulp ingeroepen van de Inlandsche maatschappij en spr. wilde nagaan wat de Regeering heeft gedaan ten bate van de opleiding en ontwikkeling.

Spr. erkende de waarde van het Inlandsch onderwijs en van het voortgezet onderwijs. Het M.U.L.O. schijnt eveneens te voldoen aan de behoefte en spr. zou dáár reeds unificatie wenschen.

Spr. achtte het echter verkeerd, dat te groote waarde werd gehecht aan de kennis van het Nederlandsch, zoodat bij benoemingen en promotie het kennen van die taal meer gewicht in de schaal legt dan kennis en geschiktheid. Bij het Inlandsch onderwijs moet de Inlandsche taal worden gebezigd, hetgeen het onderwijs ten goede komt, terwijl op de Europeesche scholen het Maleisch als leervak moet worden ingevoerd. Over het algemeen maken de Nederlandsche onderwijzers te weinig studie van het Maleisch.

De heer Dr. Ph. L a o h beaamde de noodzakelijkheid van het leeren der Nederl. taal als sleutel tot de kast der Westersche beschaving. Maar op de Inlandsche scholen moet een inlandsche taal voertaal blijven en wel één algemeene taal. Spr. pleitte daarbij voor het Maleisch, omdat dit toch reeds de omgangstaal is der verschillende Inlandsche volken en bovendien gemakkelijk te leeren. Spr. achtte het echter gewenscht, dat met het leeren van de Nederl. taal op zoo jeugdig mogelijken leeftijd wordt begonnen en deze dus reeds op de Inlandsche scholen een leervak vormt. Omgekeerd moet ook het Europeesche kind op school Maleisch leeren.

De heer Dr. N. A d r i a n i was het over het algemeen eens met den heer Boes wat betreft het gebruik van een Inlandsche taal als voertaal op de lagere scholen voor Inlanders, maar zou toch gaarne vernemen, hoe het mogelijk zal zijn om geschikte personen te vinden voor het schrijven van leerboekjes in al de bestaande Inlandsche taaltjes. Spr. was daarom voor het invoeren van Maleisch als algemeene voertaal, maar dan moet die taal ook als leervak worden onderwezen, ook op de Europeesche scholen, opdat het zuiver Maleisch blijve en een toekomst zal kunnen hebben ter verspreiding van de wetenschap.

Aan de orde kwam daarna v r a a g p u n t III.

O p w e l k e n g r o n d s l a g m o e t d e o n d e r l i n g e a a n s l u i t i n g v a n l a g e r e n v o o r t g e z e t o n d e r w i j s, e n d i e m e t i n r i c h t i n g e n v a n h o o g e r g a a n d o n d e r w i j s b e r u s t e n?

Prae-adviezen werden uitgebracht door de heeren Prof. Dr. J. B o e k e, hoogleeraar te Leiden; J. H a b b e m a, oud-Inspecteur Inl. onderw.; Dr. H. D. T j e e n k W i l l i n k, Dir. Kol. Landbouwschool te Deventer.

Aan het prae-advies van Prof. B o e k e ontleenen wij: Wat voor mij als axioma geldt, wat m.i. de basis moet vormen, waarop het onderwijs voor den Inlander moet rusten en het uitgangspunt van alle pogingen tot verbetering, is dat de geestelijke aanleg van het Inlandsche kind in het algemeen gelijkwaardig is te achten aan die van het Europeesche, al of niet in Indië geboren. Maar het Inlandsche kind is door verschillende omstandigheden gehandicapt.

Bij de voortgezette ontwikkeling grijpt eene geweldige selectie plaats. Slechts de meest intelligente kinderen der meest beschaafde rassen zullen den drang naar ruimer ontwikkeling in zich voelen. Eerst wanneer door die generatie (en volgende generaties) het peil van het volk is verhoogd, zal de drang naar hoogere ontwikkeling meer algemeen worden.

Deze factoren maken, dat men hier niet aan unificatie van het onderwijs mag denken. Evenmin als het middelbaar onderwijs mag ooit het lager onderwijs of het voortgezet lager onderwijs een getrouwe copie zijn van het gelijknamige onderwijs hier te lande.

Wil men den Inlander in het algemeen de Westersche beschaving deelachtig doen worden, dan hoede men er zich voor, imitatie-Europeanen te kweeken, hybriden, zonder innerlijke vastheid, onbruikbaar zoowel in Nederland als in Indië.

Men streve niet naar unificatie van het onderwijs, doch naar een onderwijs, dat, beginnend bij volkomen zich aan de Inlandsche toestanden aanpassend lager onderwijs, langzamerhand meer en meer elementen der Westersche ontwikkeling in zich opneemt, zonder het contact met de oude Indische cultuur ooit te verliezen. Geen unificatie dus, doch langzame, geleidelijke convergentie, die voert tot hooger gaand onderwijs, niet gelijk aan, doch gelijkwaardig met het hoogergaand Europeesch onderwijs, zoodat ten slotte, met eenige concessies van de zijde van ons hooger onderwijs, de poorten onzer universiteiten ook voor hen, die dit onderwijs met vrucht hebben gevolgd, open staan.

Bij het voortgezet- en hooger gaand onderwijs aan den Inlander moet een ruime plaats worden afgestaan aan de studie van minstens één Inlandsche taal en van de Indische oudheidkunde en Indische land- en volkenkunde.

Daarentegen zal men verschillende eischen, aan het Nederlandsch onderwijs gesteld, moeten laten vallen. Voor een dergelijke inkrimping van de te verwerken leerstof komt in de eerste plaats in aanmerking het Fransch, in de tweede plaats het Latijn en Grieksch.

De duur der opleiding, zoowel wat het lager, als het voortgezet en hooger gaand onderwijs voor Inlanders betreft, zij niet zonder dringende noodzakelijkheid verlengd. Men zij eerder bedacht op een doelmatige inkrimping der leerstof, dan op een steeds verder gaande verlenging. Waar aan de studie van het Nederlandsch een groote plaats zal moeten worden ingeruimd en het Maleisch grondig zal moeten worden gedoceerd, zal het Fransch uit de rij der verplichte vakken moeten worden uitgeschakeld.

Als grondslag voor het verbeterde onderwijs aan Inlanders, dat tot verder voortgezet en hooger gaand onderwijs moet voeren, komen de Holl.-Inlandsche, de Holl.-Chineesche en de Europeesch-lagere scholen in aanmerking. De voertaal moet hierbij het Nederlandsch blijven. Het hier gegeven onderwijs moet zich aansluiten aan een grondig gereorganiseerd M.U.L.O., dat zich van zijn kant weder aansluit aan een hooger gaand middelbaar onderwijs. Van dit Indische middelbaar onderwijs, dat zijnerzijds ook als voorbereidend hooger onderwijs moet dienen, vormt de M.U.L.O. inrichting den meest gewenschten onderbouw.

De adviseur wil het M.U.L.O. een drieledige opgave te vervullen geven: eindonderwijs eener algemeene ontwikkeling, voorbereiding tot verdere studie aan de vakscholen en overgang tot het middelbaar (voorbereidend hooger) onderwijs. Het M.U.L.O. moet daartoe worden gereorganiseerd; de bevoegdheid der onderwijzers worden verhoogd.

Als voordeelen van het M.U.L.O. als tusschenschakel noemt de adviseur: 1. Het convergeerend karakter der verschillende inrichtingen van lager onderwijs zal zich het beste aansluiten aan een M.U.L.O.-inrichting, waar nog, zij het dan ook reeds in mindere mate, het convergeerend karakter kan gehandhaafd blijven. 2. Een M.U.L.O.-inrichting als onderbouw voor een middelbare school geeft een bij de groote uitbreiding van het verbeterde

FEUILLETON.

De bereiding van Arensuiker. *)

Reeds in overoude tijden was het den Maleiers, Niassers, Ambonneezen, Menadoneezen, Bataks, Javanen en zooveel andere volkeren meer bekend, dat de arenboom den menschen een kostelijke gave schenkt in zijn sap. De voorvaderen wisten daarvan aanvankelijk geen gebruik te maken, dan dat sap op te vangen om het te gebruiken als een verfrisschende zoete drank. Zeer spoedig echter bemerkten de menschen, dat de zoetheid van dat sap overgaat in een sterken smaak en daarna in een zuren smaak, als het niet dadelijk na het opvangen wordt gedronken. Menigeen vond dat veranderde sap lekkerder dan het zoete versche en zon op middelen om de eigenschappen en den smaak nog meer te wijzigen, voegde daaraan allerlei bittere stoffen als boombasten en bladeren toe en meende, dat het op die wijze behandelde sap het meeste genot verschafte. Nog altijd echter zijn er menschen, die het sap drinken zooals de boom het geeft en die niets willen weten van den bedwelmenden drank, welke andere volken daarvan maken en deze ontdekten ook, dat met weinig moeite van de groote hoeveelheid sap, die de boom geeft, suiker kan worden gemaakt, lekkerder van smaak dan alle andere suikersoorten, zelfs de goela djawa, welke uit het sap van suikerriet wordt gekookt en vanaf dien tijd zagen die volken, vooral de Soendaneezen, de Madoereezen en ook de Javanen en de Baliers in, dat het beter was uit het sap, dat de aren en andere palmen opleveren, suiker te maken. Toewak drinken doen zij thans niet meer; wel drinken zij gaarne het sap, zoolang het nog zoet en onschadelijk is, doch zij hebben hun belang begrepen en maken daarvan suiker voor eigen gebruik en om te verkoopen. In zoo groote hoeveelheid wordt die suiker gemaakt, dat er uit de Preanger, afkomstig van de Zuidelijk gelegen districten en Zuid Bantam wagonladingen, uit het eiland Madoera voortdurend prauwen vol van worden verzonden naar landen, waar de palmen niet in zoo groote hoeveelheid worden gevonden en onder de Javanen en Soendaneezen zijn er duizenden, die hun levensonderhoud vinden in het maken van palmsuiker.

Wordt in de Preanger en vele andere streken de suiker bereid uit het sap van den arenpalm, elders weer geschiedt dat uit het sap van den klapper en den siwalan.

Langzamerhand hebben zij geleerd hoe zij moeten handelen om de zoetheid van het sap te bewaren en de suiker daaruit te winnen, daar een ieder weet dat, als het sap aan zich zelf wordt overgelaten, het spoedig zuur wordt. Uit het zuur geworden sap kan geen suiker meer worden gekookt. Wie suiker wil bereiden moet dus zorgen, dat het sap niet verandert en dat kan alleen geschieden door het schoon en zuiver te behandelen. In de eerste plaats moeten de bamboekokers, waarin het wordt opgevangen, schoon zijn en mag er niets in zijn achtergebleven van de vorige maal, dat zij zijn gebruikt. De bamboekokers moeten daarom, nadat zij geledigd zijn, dadelijk met zuiver water worden omgespoeld, totdat zij geheel schoon zijn en alvorens zij opnieuw worden opgehangen, moeten zij worden uitgerookt. Dit uitrooken van het gemakkelijkst geschieden door een bosje gespleten droge bamboe aan te steken en in den bamboekoker te laten verbranden. Het sap, in zoo'n koker opgevangen, blijft wel 12

*) Ontleend aan »Pemimpin Pengoesaha Tanah«.

onderwijs in onze uitgestrekte koloniën niet te onderschatten besparing van kosten en vooral van onderwijskrachten.
3. De leerlingen worden eerst later voor de beroepskeuze gesteld.

De heer Habbema zegt in zijn advies:

Voor een goede aansluiting is noodig:

1°. dat het onderwijs op de lagere school bij normalen aanleg en ijver, geschikt maakt voor het volgen van de lessen op de aansluitende hoogere school en

2°. dat aan de eischen van toelating en overgang van de eene naar de andere school streng de hand worde gehouden.

Bij den laatsten eisch bedoelt de adviseur in de eerste plaats dat geen leerlingen op Europeesche scholen worden toegelaten, die het Nederlandsch niet voldoende machtig zijn.

Aan het prae-advies van den heer Dr. Tjeenk Willink ontleenen wij:

Het onderwijsstelsel moet één geheel vormen, zonder gapingen of sprongen; het moet van onderaf worden opgebouwd. Elke volgende school, hetzij er middelbaar, hooger- of vakonderwijs gegeven wordt, zal haar program moeten samenstellen, uitgaande van de ontwikkeling, die de leerlingen op de voorafgaande inrichting hebben verkregen en het onderwijs voortzetten in de richting van het doel, dat zij zou willen bereiken.

Uit bovenstaand volgt, dat een school alleen aan die candidaten een toelatings-examen zal mogen afnemen, die geen voorafgaande school hebben bezocht. Geen toelatings-examens dus, doch toelating op de vervolgschool op een verklaring van het hoofd der voorgaande school, dat de leerling het onderwijs met vrucht gevolgd heeft.

Het onderwijs van de lagere school moet naderen tot dat van de vervolgschool en omgekeerd. Hiertoe dient o.a. overwogen te worden of het niet mogelijk is, dat het onderwijs in de hoogste klasse van de lagere school in handen wordt gegeven niet van één maar van twee leerkrachten, die de vakken onderling verdeelen.

Bij de vervolgschool moet in de eerste klasse gebroken worden met het streng doorgevoerde systeem van vakleeraren. Verschillende vakken moeten door één persoon worden onderwezen, zoodat hoogstens 4 of 5 leeraren les geven in het laagste studiejaar.

Nadat de prae-adviseurs hunne adviezen hadden toegelicht en de voorzitter had medegedeeld, dat een telegram van dank van Z. K. H. den Prins was ontvangen, werd de eerste congres-dag gesloten.

In de ochtend-zitting van den tweeden dag werd behandeld vraagpunt IV:

Welke beginselen zijn de leidende bij het onderwijs vanwege de christelijke zending ten behoeve van de niet-Europeesche bevolkingsgroepen?

Welke verhouding behoort tusschen Regeering en zending te bestaan ten opzichte van het toezicht op het onderwijs.

Prae-adviezen werden uitgebracht door de heeren: Dr. N. Adriani, afgev. van het Nederl. Bijbelgenootschap; H. Colijn, lid 1e Kamer Staten-Generaal (alleen voor de tweede vraag); Pater F. G. J. M. van Lith, Apost. Missionaris, Dir. v. d. R. K. Kweekschool te Moentilan.

De Voorzitter, de heer Mr. J. H. Abendanon, ving aan met de voorlezing van telegrammen van dankzegging van H.H. M.M. de Koningin en de Koningin-Moeder voor de gebrachte hulde.

Spr. vroeg om bij de discussies te bedenken, dat thans een teere kwestie besproken zou worden. In de uit Indië ontvangen prae-adviezen komen eenige uitdrukkingen voor, welke niet zouden zijn toegelaten, indien de adviezen in het Moederland waren opgemaakt. Het bestuur zou het op prijs stellen, indien met het medegedeelde werd rekening gehouden door die uitdrukkingen buiten bespreking te laten.

Onder applaus van de vergadering bracht spr. hulde aan Dr. Adriana voor zijn groot werk, onder zoo moeilijke omstandigheden verricht, om de taal van Midden-Celebes in beeld te brengen en wenschte hem toe, dat het hem nog langen tijd gegeven moge zijn, met zijn levensgezellin aan zijn levenstaak voort te arbeiden.

Uit de prae-adviezen ontleenen wij:

Prae-advies Dr. Adriani.

Bij het onderwijs van de zending heeft het opvoedkundig beginsel de leiding, terwijl de stof die bewerkt wordt is aan te duiden met de technische termen: lezen, schrijven en rekenen. De leerstof wordt uitgebreid met landbouw en handenarbeid. Het onderwijs berust op het werk maken van de kinderen door hartelijkheid en genegenheid te toonen, welke door de kinderen worden beantwoord, en in het winnen van het vertrouwen der ouders om met hen samen te werken aan de opvoeding van de kindern.

Een niet minder belangrijk beginsel is het waken tegen te groote verstoring van het evenwicht in de Inlandsche maatschappij.

Het spreekt van zelf, dat onderwijs het jonge geslacht in een scheeve verhouding brengt tegenover het oudere. De neiging bestaat bij de onderwezenen, om zich aan den handenarbeid te onttrekken. De onderwezenen willen een middenstand vormen, maar deze kan eerst na langen tijd ontstaan, als de maatschappelijke verhoudingen daarop zijn ingericht. Heeft nu de onderwijzer opvoedkundig inzicht, dan beoefent hij zelf in zijn vrijen tijd den landbouw, onderhoudt den lust daartoe bij zijne leerlingen door de schooltuinen en spoort hen aan hunne ouders bij den landbouw te helpen, want er moet op gewerkt worden, dat de kinderen na afloop van de schooljaren weder aan den landbouw gaan.

Het onderwijs moet zoo spoedig mogelijk volkszaak worden, opdat het eerst hooger ga reiken, wanneer het volk er zelf hoogere offers voor over heeft. Er worde zoo weinig mogelijk voor niets gegeven, omdat het gegevene dan meer wordt gewaardeerd. Een gelukkige omstandigheid bij de scholen, die waarlijk volksscholen zijn, is deze: dat ze door een groot procent meisjes worden bezocht.

Het beginsel van het Zendingsonderwijs in Mohamedaansche streken vindt zijne toepassing op deze wijze: Het is, als volksonderwijs der christelijke gemeente, ook christelijk onderwijs. Toch is er op de Zendingsscholen plaats voor Mohamedaansche leerlingen en zij komen ook in vrij grooten getale.

Door den geest van het onderwijs en de tucht, die op de school heerscht, als gevolg van het toezicht, is het onderwijs op de Zendingsscholen ook voor Mohamedanen aannemelijk. Gebed, gezang en Bijbelsche geschiedenis zijn in de Zendingsschool op hunne plaats; geloofs- en zedenleer worden op de catechesatie, dus uitsluitend aan christen kinderen gegeven.

De Zending leidt hare eigene onderwijzers op en prent hun het besef in, dat hunne groote opleiding eerst begint wanneer zij hun ambt aanvaarden.

De zending heeft geen principieele bezwaren tegen aanraking en aansluiting van de zijde der Regeering, indien deze die zoekt.

De Zending kan om haar zelfs wille niet anders wen-

---

uur zoet, doch het smaakt eenigszins naar rook en ziet er niet meer helder uit doch bruinachtig, ten gevolge van het min of meer verbranden der wanden van den bamboekoker; de suiker, daarvan gekookt, is gewoonlijk ook donker van kleur. Sommige menschen gebruiken liever licht gekleurde suiker en daarom hebben sommige tappers er iets anders op bedacht om te zorgen, dat het sap niet spoedig bederft en de kokers toch niet uitgerookt behoeven te worden. Deze maken eerst de kokers goed schoon met water en spoelen ze voor het ophangen om met kalkmelk. Ook zorgen zij, dat er bij het ophangen nog een weinig kalkmelk in aanwezig is, echter niet te veel; anders wordt de suiker moeilijk hard of zij versmelt spoedig in vochtige lucht. De tweede zorg van de tappers is, dat er geen vuil valt in de bamboekokers en daarom stoppen zij daarin van boven een prop van pisang-bladeren, idjoek of iets dergelijks en die proppen worden nooit voor de tweede maal gebruikt, maar na eens gebruikt te zijn weggeworpen. In de derde plaats zorgt de tapper, dat iedere keer als de bamboekoker wordt opgehangen, een schijfje van den vloeienden steel wordt afgesneden, niet alleen om de uitvloeiing van het sap te vermeerderen, maar ook om de wond van den steel zuiver te houden.

Aldus zijn de voorzorgen, die op Java worden genomen om het sap zoo lang mogelijk zoet te doen blijven.

De tapper hangt den bamboekoker 's ochtends vroeg in den boom, na een schijfje van den steel te hebben afgesneden en 's avonds vervangt hij den vollen koker door een ledigen, na weer de wond van den steel te hebben vernieuwd, en bestreken met een paje van allerlei bladeren, welke hij vooraf fijn gestooten heeft. Het sap uit de 's avonds afgehaalde kokers moet voor den nacht even worden gekookt, omdat het anders dikwijls zal voorkomen, dat het den volgenden ochtend ondanks de genomen voorzorgen niet meer goed is en ook van het sap uit de kokers, die 's morgens zijn afgehaald, moet zoo spoedig mogelijk suiker worden gekookt, omdat steeds gevaar dreigt dat het zuur en daardoor voor de suikerbereiding ongeschikt wordt.

Het koken van het sap geschiedt op Java in groote open ijzeren pannen. Bij iedere pan vol voegt men, zoodra het sap begint te koken, een klein stukje kemiri of recinus, ook wel een stukje klapper. Dit om bovenmatig schuimen te voorkomen. Om overvloeien over den rand van den pan te beletten, zet men een bodemlooze cylindervormigen bamboes mand in de kokende massa. Men kan dan ook gemakkelijk afschuimen. Men kookt het sap onder voortdurend omroeren en afschuimen, tot het dik (kentel) wordt en een helder donkerbruine kleur heeft gekregen. Alsdan neemt men de pan van het vuur en laat de stroopige massa wat bekoelen, d.w.z. lauw worden. In dezen toestand wordt die massa gegoten in vormen, waarvoor men kan gebruiken de harde schalen van vruchten, als van den klapper, op gelijke grootte gezaagde stukken bamboe, die daarna gekloofd zijn en tegen elkaar aangebonden gebogen spanen van bamboe, met behulp van een lus dichtgebonden, enz. Om opborrelen en verlies van suiker te voorkomen, vult men de vormen niet op eens, doch met korte tusschenpozen. Onder het afkoelen wordt die massa hard.

Het moet zoolang hebben gekookt, dat de suiker een kwartier na het gieten hard is en uit de vormen kan worden genomen. De suiker wordt dan in bladeren gewoonlijk van aren gewikkeld en is geschikt voor het gebruik. Lang kan men deze suiker echter niet bewaren, daar de stukken na verloop van tijd nat en onsmakelijk worden.

---

schen dan openbaarheid van haar werk. Daardoor krijgen buitenstaanders inzicht in hare beginselen en in de uitvoering daarvan. De Zending erkent echter niet, dat het recht van toezicht op het Zendingsonderwijs door de Regeering wordt verkregen door de subsidie, welke deze verstrekt.

Wil de Regeering subsidieeren, dan verplicht zich de Zending de subsidie-gelden te besteden tot het beter, ruimer en grondiger verstrekken van haar onderwijs, doch met behoud van zijn eigen karakter. Geen subsidie, hoe ruim ook verstrekt, kan verplichting opleggen om het onderwijs te geven naar een ander model dan dat, hetwelk overeenstemt met de beginselen van de Zending.

Indien dit beginsel ongerept wordt gelaten, dan zal de inspectie van Regeeringswege aan de Zending steeds welkom zijn. Voor alle toezicht der Regeering is dan opening. Maar het karakter der Zendingsschool blijve onaangetast. Het program van het onderwijs wordt door de Regeering niet vastgesteld; het wordt haar alleen ter kennisneming voorgelegd.

Het is echter gewenscht, dat het toezicht worde uitgeoefend door eigen Zendingsschoolopzieners.

De subsidie is gebaseerd op de diploma's der onderwijzers en de Regeering heeft toe te zien, dat het Zendingsonderwijs niemands godsdienstige gevoelens kwetst.

Het praeadvies Colijn geeft de volgende conclusiën:

1o. bijzonder onderwijs is vrij in de bepaling van de richting van het onderwijs, van de beginselen waarmee het rekening houdt en waarvan het uitgaat;

2o. bijzonder onderwijs, dat strekt ter vervanging van openbaar onderwijs, dat, zoo het er niet was, op zijn beurt dadelijk door openbaar onderwijs zou moeten worden vervangen, behoort, voor zooveel de inrichting of, wil men, het peil van het onderwijs betreft, onderworpen te zijn aan zoodanig toezicht der Overheid, dat de uitkomsten van het onderwijs ongeveer overeenkomen met die van de Gouvernementsscholen;

3o. in streken, waar het Gouvernement de zorg voor het onderwijs geheel of nagenoeg geheel aan bijzondere corporaties overlaat, kan de sub 2o. gevorderde gelijkwaardigheid met het openbaar onderwijs, dat er niet is, niet gevorderd worden; daar moet het peil van ontwikkeling in onderling overleg, in verband met de plaatselijke toestanden, worden vastgesteld. Dit geschied zijnde, rust verder op de Overheid de plicht om door doelmatige controle te zorgen, dat het gegeven onderricht beantwoordt aan hare bedoelingen;

4o. bijzonder onderwijs, dat als het ware aanvullend optreedt, dat geen deel uitmaakt van eenig onderdeel van het vastgestelde onderwijs-systeem, is geheel vrij van elk Regeeringstoezicht, indien het geen subsidie uit 's lands kas ontvangt.

Is dit laatste wel het geval, dan bepale het toezicht zich tot het bloote onderzoek of het geld wordt besteed voor het doel, waarvoor het gegeven werd.

In het bovenstaande is alleen gesproken over schooltoezicht, dat is dus het technisch toezicht op het onderwijs. Het toezicht op de richting moet dadelijk worden verworpen, omdat dit het wezen van dit onderwijs zou aantasten.

Praeadvies Pater van Lith.

De Zending beoogt den mensch op te voeden tot de hoogst mogelijke volkomenheid.

Een ontwikkeling van het verstand moet gepaard gaan met eene overeenkomstige vorming van hart en wil. Zij moeten gelijken tred houden.

Ook moet de kennis harmonisch worden bijgebracht.

Wij Katholieken streven er naar: 1o. Inlandsche scholen op te richten van alle verschillende typen, voor zoover daaraan behoefte bestaat en onze krachten dat toelaten; 2o. goede kweekscholen te hebben tot opleiding van Inlandsche onderwijzers voor scholen van iedere soort (niet alleen voor onze eigen scholen, maar ook voor de Gouvernementsscholen).

Daar de Inlandsche bevolking in verschillende deelen van N. I. in geheel verschillende toestanden verkeert, zal ook de toepassing der beginselen bij het geven van onderwijs overal verschillend zijn.

Afzonderlijk moeten worden beschouwd:

a. Java en daarmee gelijk te stellen landstreken;

b. streken met min of meer nomadische bevolking;

c. streken met minder beschaafde, doch niet-nomadische bevolking.

a. Op onze scholen trachten wij alles te vermijden wat het gemoed der Javanen zou kunnen kwetsen. Van algemeen verplicht godsdienstonderwijs zijn wij geen voorstanders. De scholen zijn immers niet uitsluitend voor Katholieke of zelfs voor Christelijke kinderen. Waarom richten wij die scholen op? Omdat ook wij deel willen nemen aan de opvoeding van nieuw-Java op de grondslagen van de Westersche beschaving. Wij willen volle scholen en geen kleine schooltjes met uitsluitend Christenleerlingen. Tot nu toe hebben wij een tiental Inlandsche lagere scholen opgericht van het type der Gouvernementsscholen 1e of 2e kl., zonder Nederlandsch, en een Holl.-Inlandsche school. Een betere subsidie-regeling is noodig voor meer uitbreiding.

Van het hoogste gewicht voor den Katholieken Zendings-arbeid is geweest de oprichting der kweekschool te Moentilan met gelijk leerplan en gelijk en gelijkwaardig eind-examen als dat der Gouv.-kweekscholen.

Behalve deze kweekschool is te Moentilan een Normaalschool opgericht, dat is een kweekschool voor Inl. onderwijzers voor de 1e en 2e kl. Inl. scholen, zonder Nederlandsch tot voertaal, met hetzelfde leerplan als aan de Gouv.-normaalscholen.

Te Mendoet is pas een meisjes-kweekschool opgericht.

b. Bij nomadische volken is van onderwijs allereerst nog geen sprake; zij moeten er eerst toe gebracht worden vaste woonplaatsen te kiezen en daarna door practisch landbouwonderwijs tot eenigen welstand worden gebracht.

c. Ook bij minder beschaafde, niet-nomadische bevolkingen moet het onderwijs verband houden met het practisch levensdoel der leerlingen. Er moet naar gestreefd worden het onderwijs gelijken trek te doen houden met den maatschappelijken welstand.

Waar wij streven naar het geven van goed onderwijs, dus goede scholen met steun van de Regeering, spreekt het van zelf, dat wij het recht erkennen van voldoende toezicht op de Zendingsscholen.

Dit toezicht zal uit den aard der zaak beperkt moeten blijven tot het eigenlijk gezegde schoolonderwijs en zal om diezelfde reden meer intensief moeten zijn in streken als Java en andere, waar het onderwijs reeds op hooger peil staat, dan op afgelegen eilanden.

Het is in het belang der Zending in het algemeen, dat de certificaten van doorloopen cursus gelijk gesteld worden met die van Gouv.-scholen, waar het onderwijs op hetzelfde peil staat. De gelijkstelling kan moeilijk verleend worden, zonder een geregelde inspectie van Regeeringswege.

Het bezoek van den Inspecteur, die veel scholen gezien heeft, is ook nuttig voor de Zendingsscholen, om de voorlichting die hij kan geven op onderwijsgebied.

Pater van Rijckevorsel, die het prae-advies van Pater van Lith toelichtte, stelde vast, dat het doel van dit Congres niet is het Zendingsonderwijs te bestrijden, maar om aan de zendelingen en missionarissen de vriendenhand te reiken, teneinde het gewenschte doel te bereiken.

Prof. Dr. Kohnstamm had bezwaar tegen den rechtsgrond, welke de heer Colijn noemde voor het toezicht op het Zendingsonderwijs, n.l. dat dit afhangt van de subsidie. De Staat heeft de ethische verplichting om te waken voor het welzijn van de bevolking en dus toe te zien, dat niemand in zijn gevoelens gekwetst wordt.

De heer R. M. Suardhy Suryaningrat stelde de vraag: heeft de Inl. bevolking bezwaar tegen de Zendingsscholen? De zendelingen beweren wel, dat de Javanen graag Christen willen worden. Maar spr. maakt front tegen de Zendingsscholen, 1o. omdat de Jav. ouders niet graag hunne kinderen daarheen zenden; 2o. omdat hij den schoolstrijd in Indië vreest. Wanneer de Regeering zich van haar plicht kwijt, zal zij overal openbaar onderwijs stichten waar dit noodig is. Als zij de Zending gelegenheid geeft zich te vestigen, zal zij niet doen wat zij moet doen. Waar eenmaal bijzonder onderwijs is, is het moeilijk te vervangen door openbaar onderwijs, daarom is het verkeerd het te bevorderen.

De heer Ds. W. Breukelaar zeide, dat het niet de vraag is welke beginselen het Zendingsonderwijs behoort te hebben, maar welke beginselen reeds bestaan. Er is verschil tusschen theorie en praktijk. Overigens is spr. het geheel met Dr. Adriani eens.

De heer J. J. Puister is tegen de Zendingsscholen in Mohamedaansche landen, omdat bij de Zending het onderwijs geen doel is, maar middel. Dat vreezen ook de Inlanders en zij zenden ook niet graag hun kinderen naar die scholen. Alleen waar geen openbare scholen zijn, doen zij dit, omdat hun kinderen anders van onderwijs verstoken moeten blijven. In de Heidensche landen vormen de Zendingsscholen geen bezwaar, daar werken zij in den aanvang soms beter dan de Gouvernementsscholen kunnen doen.

De heer S. S. J. G. Ratulangie was van oordeel, dat het Zendingsonderwijs in meer beschaafde landen niet op zijn plaats is; wel in de onbeschaafde streken. In die onbeschaafde streken moest de Zending al haar krachten gebruiken; daar behoefde zij op haar onderwijs geen Regeeringstoezicht; deze was daar niet eens gewenscht. Komt het Zendingsonderwijs toch in de meer beschaafde landen, dan is toezicht op de kwaliteit daarvan van Regeeringswege zeer noodig en in Mohamedaansche landen bovendien toezicht, dat de bevolking niet in haar gevoelens wordt gekwetst.

De heer Dr. Cramer herhaalde dat bij het Zendingsonderwijs het beginsel voorzat, dat karaktervorming met de intellectueele ontwikkeling moet samengaan. Spreker wilde wel toezicht van Regeeringswege toelaten, maar niet op de richting van het onderwijs en ook niet op het peil. Het peil moet niet te vlug worden opgedreven, zooals bij de Gouvernementsscholen. Daarom zou spr. ook gaarne eigen inspecteurs voor de Zendingsscholen hebben.

De heer Dr. Ph. Laoh gaf allereerst een schets van het ontstaan van het Zendingsonderwijs in de Minahassa. De bevolking is der Zending dankbaar voor wat deze voor haar gedaan heeft. Zij heeft de bevolking voorbereid voor het Gouvernements-onderwijs.

Toen de Gouvernementsscholen waren ingevoerd dreigde een schoolstrijd te ontstaan. De Regeering heeft er toen over gedacht de Gouv.-scholen te converteeren in Zendingsscholen, maar daar kwam de bevolking tegenop, niet omdat zij tegen de Zending was, maar omdat met dien maatregel het peil van het onderwijs omlaag zou gaan.

Nadat de inleiders gerepliceerd hadden, sloot de voorzitter de ochtendzitting.

(Wordt vervolgd).

Een verblijf voor den oud-Indischen militair.

Naar aanleiding van een oproep van den oud-resident F. Fokkens hebben de na te melden personen zich vereenigd tot een hoofdcomité, met het doel het door den heer Zegers de Beyl warm aanbevolen plan van den heer A. van Boxtel, onder-luitenant der kol. reserve te Nijmegen, te verwezenlijken, om in de nabijheid van die stad een verblijf op te richten voor den oud-Indischen militair, ruimte bevattende aanvankelijk voor 100 personen, waaraan verbonden een arbeidsbeurs en een voorschotbank, zoomede een terrein van 10000 M². voor tuinbouw, ten einde dien oud-militair te houden uit handen van den woekeraar, die bij zijn terugkomst in Nederland op hem loert als een welkome buit, en hem een bestaan in de burgermaatschappij te verschaffen.

Ter verwezenlijking van dit plan zal, naar gerekend wordt, noodig zijn: voor het gebouw en terrein ruim ƒ 100.000 en voor het drijven van de zaak ongeveer ƒ 8000 's jaars. Het comité zal dit geld trachten bijeen te krijgen:

Eensdeels, door het denkbeeld van den heer F. Fokkens ten uitvoer te brengen om te Batavia een comité gevormd te krijgen met sub-comité's in de verschillende garnizoensplaatsen in Indië, ten einde daar, met toestemming van de militaire autoriteiten, eene maandelijksche collecte onder de Europeesche militairen van Indië te houden van 1 dubbeltje of 1 cent. Door een dergelijke collecte zullen de Europeesche militairen in Indië in de gelegenheid worden gesteld mede te werken aan de stichting van het verblijf, waar zij later zullen kunnen vertoeven en zich dan zullen gevoelen als in hun eigen woning, daar zij tot de oprichting hebben bijgedragen.

Anderdeels door in Nederland en in Indië van een ieder, die iets gevoelt voor verbetering van het lot van den oud-Indischen militair, een jaarlijksche bijdrage te verzoeken van ten minste ƒ 2.50 of een bijdrage ineens.

Het hoofdcomité is samengesteld als volgt: H. Colijn, oud-minister van oorlog, lid der Eerste Kamer, eere-voorzitter; F. Fokkens, oud-resident van Madoera, voorzitter; W. H. Lussanet de la Sablonière, oud-luit.-kol. O.-I. leger, 1e secretaris; A. Zeschke, oud-adj.-onderoff. kwartiermeester O.-I. leger, 2e secretaris; W. C. Schreyner, oud-majoor O.-I. leger, penningmeester; G. M. Bleckmann, generaal-majoor bij de inf. O.-I. leger; A. van Boxtel, onder-luitenant kolon. reserve; W. Dozy, kapitein der infanterie; mr. Van Giffen, kantonrechter te Elst; H. Kerremans, kapitein der artillerie O.-I. leger; E. Kilian, majoor O.-I. leger; baron Mackay, burgemeester van Voorburg; N. J. C. van Polanen Petel, oud-kapitein inf. O.-I. leger; J. L. van Verre Jr., bankier; J. J. Romswinkel, oud-luit.-kolonel O.-I. leger; Vereeniging van onderofficieren Madjoe, en H. Z. Zegers de Beyl, oud O.-I. ambtenaar.

Suriname.

De „N. R. Ct." van 31 Augustus zet in een hoofdartikel „De Gouverneursbenoeming voor Suriname" de grieven uiteen, die zij heeft tegen de gevallen keuze, hoewel zij van den persoon van den benoemde niets dan goeds zegt. Het blad had, zooals reeds uit vroegere artikelen bekend was, liever gezien, dat een „man van zaken" de nalatenschap van Gouverneur van Asbeck had mogen aanvaarden. Juist in dezen tijd acht het blad een zakenman noodig: „De handelsverhoudingen wijzigen zich over den geheelen aardbol, de centra worden verplaatst en met deze de handelswegen, nieuwe behoeften ontstaan, die naar bevrediging zoeken. Men moet een schipper hebben, die oog heeft voor zulk een zee — en dat met zulk weer!"

Het blad acht de mogelijkheid niet uitgesloten, dat men — Suriname niet naar het Plein kunnende overbrengen — een middenweg heeft gekozen en het Plein, vertegenwoordigd door den heer Staal, naar Suriname heeft doen verhuizen. „Deze zou dan, ter plaatse, kunnen doen, wat men anders op de bureaux in den Haag had willen verrichten."

Wij weigeren te gelooven, dat een jong en energiek man als de heer Staal tevreden zou zijn met de rol van zetbaas van bureau B en wij zullen zijn daden afwachten.

Overigens zijn wij zeer sceptisch gestemd omtrent het nut, dat een „man van zaken" er als Gouverneur zou stichten. In de „Suriname commissie" zaten zeer knappe mannen van zaken en van hun — overigens zeer belangrijk — rapport kan men niet anders zeggen, dan dat wat er goed in is niet nieuw en wat er nieuw in is niet goed is. Het goede was reeds lang door de ambtenaren in de kolonie voorgesteld, de noodzakelijkheid van landbouwcrediet was reeds door iedereen ingezien. Het nieuwe, de wijziging van het Regeeringsreglement, zou ons van den wal in de sloot geholpen hebben. De bezwaren tegen die wijziging heeft de heer Lely, oud-gouverneur van Suriname, in de vergadering van de Eerste Kamer van 8 Februari 1912 met groote kracht uiteengezet.

Zakenmannen, planters! Goed, hoe meer hoe beter, maar het is niet noodzakelijk dat juist de Gouverneur een zakenman zij. Laten de zakenmenschen en de planters daar groote ondernemingen beginnen: een landbouw-credietbank, koffieplantages, enz. Men zie ons vorig nummer.

* * *

Men schrijft aan „De West":

„Naar aanleiding van de lezing van dr. Stahel over oculatie en selectie van cacao, heeft de Surinaamsche Landbouw Vereeniging besloten die zaak ter hand te nemen. In haar vergadering van Woensdag 26 Juli is een garantiefonds gesticht groot ƒ 5000. Verder hebben alle plantages, die lid zijn der vereeniging, eenstemmig besloten een bijdrage te leveren ter bestrijding der onkosten. Men zal nu uit Nederland laten overkomen een practisch, goed onderlegd boomkweeker, om onder leiding van het landbouwdepartement hem op te dragen het veredelen van cacao en koffie. Langs dezen weg hoopt de Surinaamsche Landbouw Vereeniging mede te werken tot krachtige bestrijding der hier voorkomende ziekten in de cacao en de koffie, en in den loop der jaren een gewas te kweeken met hooger productievermogen dan het tegenwoordige.

Dit met algemeene stemmen, ik mag wel zeggen met geestdrift genomen besluit, verdient onvoorwaardelijke toejuiching om de verstrekkende gevolgen, die het hebben kan voor onze kolonie."

Inmiddels mochten wij de in druk verschenen, zeer interessante lezing van Dr. Stahel ontvangen.

* * *

In ons nummer van 8 Juni vertelden wij van „eenige leden" van de Koloniale Staten, die wenschten, dat het bestuur krachtig zou bevorderen „dat de Boschnegers en Indianen, in de stad zijnde, zich behoorlijker gekleed vertoonen dan tot dusver het geval is." Wij schreven ook het leuke antwoord van Baron van Asbeck over.

Wij wenschen nu aan die „eenige leden" aan te raden met aandacht te lezen hetgeen Dr. H. ten Kate schrijft over het willen kleeden van „naakte wilden" niet alleen, „maar ook van exotische menschen, wier kleeding anders is dan de onze." De artikelen van Dr. ten Kate, getiteld „Psychologie en ethnologie in de Koloniale politiek", komen voor in „De Indische Gids" van Juni en Juli 1916 en zijn ook als afzonderlijke brochure te verkrijgen bij de Bussy te Amsterdam.

* * *

Over de school- en onderwijs-tentoonstelling bij gelegenheid van het alhier op 28, 29 en 30 Augustus gehouden Koloniaal Onderwijscongres een enkel woord. De inzendingen in de afdeelingen Suriname en Curaçao waren hoogst belangrijk; vooral de graphische voorstellingen trokken zeer de aandacht. Moeten deze inzendingen naar de koloniën teruggezonden worden? Zouden ze niet een plaats kunnen krijgen in het „Museum ten bate van het onderwijs" alhier, waar ze steeds voor ieder belangstellende te raadplegen zullen zijn?

* * *

In het „Oost- en West-Indisch literatuur-overzicht" in het vorige nummer is de aandacht gevestigd op het geschrift van Dr. J. H. Verloop, „De Goudindustrie". Wij willen onzen lezers in Suriname de kennisneming van deze studie ten zeerste aanbevelen. Er is veel uit te leeren.

Onder de vele mooie kiekjes zullen zij menigen bekende vinden. Als voorbeeld van een „Ingenieurs- of geologenkamp zonder muskietenkamer, doch met hangmatgordijnen" (fig. 18) is genomen de kiek van het „eerste kamp aan den voet der Raleighvallen" uit L. A. Bakhuis' „Verslag der Coppename-Expeditie". Wij zien dan ook majoor Bakhuis, den leider der expeditie, genoegelijk op zijn luierstoel uitgestrekt met een pijp in den mond en rechts op de plaat een anderen bekende, den heer W. L. Loth, den tochtgenoot.

De kiekjes No. 46, 48 en 57 hebben betrekking op Mura la Mar (lees: Mira la Mar) en Balasti (lees: Balashi), maar het is een lapsus, dat deze ontginningen op het eiland Saba geplaatst worden. Ze liggen op Aruba.

WAT DE INLANDER ZEGT.

Indië en de Europeesche Wetenschappen. S. W. geeft hierover in de „Voorpost" de volgende beschouwing (het zijn zijn eigen woorden): De leuze van de Indiërs, dat Indië voor de Indiërs moet zijn, is zeer juist. Doch voor 't oogenblik is dat slechts een droom, want wij Indiërs zijn nog zoo jong in intellect en onze stappen zijn nog niet wijd. Men bereikt altijd zijn zich gesteld doel als de tijd daar is, dus ook de Indiër. Doch momenteel hebben zich om dit doel dikke wolken samengepakt. Dat doel blijft dus een ideaal ,dat nog onbereikt is. Het is gelijk een raadsel, dat nog op zijn oplossing wacht. Die oplossing zal gegeven worden door onze kinderen of kindskinderen, terwijl wij, oude heeren, slechts in staat zijn vermoedens op te werpen: wij zullen ons doel bereiken eervol, dan wel het doel zal bereikt worden ten koste van onze eer. Wij hopen alleen, dat het ons gegeven moge zijn ons doel te bereiken zonder onze eer in te boeten. Omdat wij, Indiërs, nog zoo jong zijn en pas komen kijken, kunnen wij het ons nog niet tot plicht rekenen diepzinnige vraagstukken te overdenken en tot oplossing te brengen. Want onze plicht is te denken aan onze dagelijksche behoeften, opdat onze samenleving moge groeien, en wij op de hoogte komen van de Europeesche wetenschappen. Voor de meesten onzer is het doel van de I. P. nog onbegrijpelijk. Zij bij wie het zaad, door de I.P. uitgestrooid, is ontkiemd, moeten niet te veel denken aan zelfbestuur, want wij, Indiërs, zijn nog zoo jong, nog niet zoo krachtig als volwassenen. Zij moeten eerst werken gelijk de houthakker, die tot leus heeft genomen: Rawé rawé rantas en Malang malang poetoeng (wegnemen de belemmeringen, verbreken de slagboomen). Want er zijn o, zoo-

velen, die onzen vooruitgang tegenwerken, w. o. er zijn vreemdelingen en Inlanders. Niet alle Indiërs kunnen onzen vooruitgang zien, dat zijn zij, die een goed leven hebben, en te beschouwen zijn als vertegenwoordigers der Regeering. Zij zijn de pest voor den vooruitgang, zij kunnen de richting, door de verschillende bladen voorgestaan, niet beamen, vooral niet de richting van „M o d j o p a i t". Want die vertegenwoordigers van de Regeering zullen hun goed leventje en hun eer verliezen; zij vreezen voor de toekomst hunner nakomelingen. Wat wij 't eerst moeten doen, is de bestudeering van de Europeesche wetenschappen. Om die Europeesche wetenschappen hier in ons land te introduceeren, moeten wij een der moderne talen leeren. Omdat wij staan onder de Hollanders, dienen wij de taal onzer overheerschers te kennen, het Hollandsch. Wij zijn daarom zoo blij, den strijd te lezen van onzen broeder Tjipto, die in oppositie kwam tegen wat door den heer Westerveld werd gepropageerd. Het is toch niet te ontkennen, dat het Hollandsch ons van veel nut kan zijn bij den bouw van het kasteel, dat Oostersche beschaving zal heeten. Wanneer onze vooruitgang moet plaats hebben met onze eigen taal als middel, dan zal zulks heel langzaam gebeuren, want in onze boeken staan niets anders dan kinderverhalen. Wanneer wij de Hollandsche boeken moeten vertalen in onze taal, hoeveel duizenden zullen daarmee gemoeid zijn, nog niet gesproken daarvan, dat tegenwoordig nog niemand daartoe in staat kan worden geacht; en hoeveel jaren zal de vertaler daarover doen. Wij kunnen zelfs bij benadering die tijdsruimte niet schatten. Het Gouvernement geeft reeds leeringen in de Europeesche wetenschappen op de kweekscholen (van 1888 tot 1906) met zeer geringe resultaten. Na 1906 is de regeering van richting veranderd.

Bij het onderwijs in de kweekscholen en in de scholen der eerste klasse en in andere scholen wordt het Hollandsch de voertaal. Hoewel deze richting pas 10 jaren is ingeslagen, valt toch reeds op resultaten te wijzen. Men kan ook vergelijkingen maken, wiens onderwijs de beste vruchten afwerpt, de onderwijzer, die Hollandsch verstaat, of hij, die dat niet doet. Het zal blijken, dat het verschil groot is; de onderwijzer, die Hollandsch verstaat kan op beter resultaten bogen. Op het oogenblik hebben wij een behoefte aan de kennis van het Hollandsch, dat voor ons ontsluiten moet het groote gebouw der wetenschappen. Het onderwijs in het Hollandsch in de H. I. S. dient opgevoerd te worden, opdat de leerlingen na het bezoeken daarvan hun studie kunnen voortzetten aan de M. U. L. O. S., H. B. S., K. W. S., Technische school en andere inrichtingen van onderwijs. De ambachtsscholen en de d e s s a-landbouwscholen moeten in aantal vermeerderd worden, opdat de leerlingen van de tweede klassescholen daar verder kunnen leeren. Wanneer wij, Indiërs, reeds wat weten van de Europeesche wetenschappen, dan zullen de verhoudingen in Indië zich van zelf wijzigen. Wij kunnen onze gedachten laten gaan over het vraagstuk der Inlandsche scholen, wanneer de Oostersche beschaving er al is, wanneer deze beschaving reeds gehuwd is aan de Westersche. De Inlandsche talen bekleeden de tweede plaats als middel om de wetenschappen te beoefenen. Wanneer wij reeds gevorderd zijn in bedoelde wetenschappen, zal, zonder dat wij er om vragen, ons de plaats worden ingeruimd, die ons toekomt. Nu reeds wordt door kundige menschen in Europa voorspeld, dat in de toekomst Indië zal wezen eigendom van den Indiër. Die kundige menschen willen het vraagstuk beantwoorden, hoe den Indiër zijn land terug te geven, zonder een druppel bloeds te storten. Dat is de oorzaak, dat onze Regeering vele bepalingen en reglementen wijzigt, om ons het leven dragelijk te maken, en om aan de politiek een andere richting te geven. Nu worden ons de Europeesche wetenschappen geleeraard en tracht men ons de liefde in te boezemen en ons vertrouwen te winnen. Doch niet alle Hollanders zien graag onzen vooruitgang en de richting, welke de Hollandsche regeering ten opzichte van ons inslaat, want zij zijn bang, dat het dan uit zou zijn met hun lui, lekker leventje. Wanneer de Regeering haar doel bereikt, kan het niet missen, of het zal uitdraaien op een unificatie van het recht, en gelijke waardeering onzer werkkrachten. Men zal niet meer letten op de huidskleur; dat is, dat het bezit van een blanke huidskleur met zich medebrengt een hooger aangeslagen worden van zijn werkkracht.

Niet te verwonderen, dat vele Hollanders, van huis uit zich beter houdende dan de Inlander, die richting, die onzen vooruitgang op het oog heeft, niet kan velen, en zeer veel af te dingen hebben op de door de Regeering voorgestane richting, die ons wil gelijk stellen met de blanke broeders. Men neme 't v. G., K. W. en v. H. niet kwalijk, dat zij alle krachten inspannen om ons den vooruitgang onmogelijk te maken. Wij behoeven met hen geen rekening te houden, want Rawé rawé rantas, Malang malang poetoeng. Vertrouw op de Regeering, want hare richting is werkelijk er op gericht om onze positie te verbeteren. Wij hebben den plicht dankbaar te zijn voor den steun van Nederland, want het wil inderdaad ons, dat is Nederlandsch-Indië, vooruit brengen. Dat er nog onrechtvaardigheden gebeuren, is te danken aan vertegenwoordigers van de Regeering, niet aan de Regeering. Schenk vertrouwen aan de Regeering en wij zullen beschaafde menschen worden. (Tjiptomangoenkoesoemo zegt, dat hij er anders over denkt).

Federatie van Inl. Vereenigingen. In de „P e m b r i t a B e t a w i" wordt uit de „A n d a l a s" het verslag overgenomen van een vergadering te Medan gehouden tot oprichting van een federatie van Inlandsche Vereenigingen. Tot dusverre zouden er aan deelnemen acht vereenigingen, waaronder Boedi Oetomo, Sarikat Islam en Opinumregiebond. Bij acclamatie werd het devies van de S. I. overgenomen: Wij willen de belemmeringen wegnemen en de slagboomen verbreken (rawé rawé rantas, malang malang poetoeng).

S. I. opwinding. De „O e t o e s a n H i n d i a" behelst een artikel onder het opschrift: „Een haatzaaiend protest", en inhoudende het verslag van een vergadering te Lasem (Rembang) gehouden, waaraan ± 10.000 personen deelnamen en waarin geprotesteerd werd tegen de inbeslagneming van de boeken van de S. I. en de verzegeling van haar kas door den hoofddjaksa en den wedono. Deze handeling geschiedde naar aanleiding van een klacht door eenige ontslagen leden bij h bestuur ingediend. De afgevaardigde van de C. S. I. kwam hiertegen op, met de bewering, dat het onderzoek slechts gehouden mocht worden op schriftelijke machtiging van den Officier van Justitie na verleenden rechtsingang. De Controleur is toen opgestaan en bracht de vergadering onder 't oog, dat hij haar zoude opheffen, indien voortgegaan werd met de ophitsing tegen de politie. Deze toch, zoo verklaarde de B. B.-man, heeft niet met geweld, maar in overeenstemming met het vereenigingsbestuur gehandeld. Dienovereenkomstig werden ook de boeken meegenomen. Als dit bestuur 't niet gewild had, zou de politie ook niets hebben kunnen uitvoeren. Het bestuur ontkende toen de mededeeling van den Controleur ten zijnen aanzien, waarop de afgevaardigde hierboven bedoeld aan de vergadering vroeg of zij genoegen nam met 't gebeurde en of hij wel haat gezaaid had tegen de politie. Beide vragen werden eenstemmig ontkennend beantwoord, waarna besloten werd om bij den Gouverneur-Generaal te protesteeren.

Fanatieke leiders. De „K a o e m M o e d a" releveert, dat het gebeurde hierboven vermeld aanleiding heeft gegeven, dat de S. I. en hare volgelingen van fanatisme worden beschuldi d. doch verklaart tevens vernomen te hebben, dat de zware druk der belastingen en de rigoureuse heffing daarvan de oorzaak der ongeregeldheden geweest zijn. Fanatisme ja, maar als g e v o l g van de oorzaak o n t e v r e d e n h e i d. De redactie van de „P a m i t r a n" gaf in overweging om deze zaak door 4 à 5 journalisten te doen voorbrengen.

„Een schoonwassching". Naar aanleiding van de inhechtenisstelling van den Voorzitter van de S. I. te Lasem, wordt de meening verkondigd, dat verschillende bestuurshoofden opzettelijk de leiders van de S. I. vrij spel geven, opdat zij zich aan de kas vergrijpen en daardoor het vertrouwen der leden verliezen zullen, de vereeniging zelf langzamerhand aan bloedarmoede zal bezwijken. Als 't waar is, waarvan deze voorzitter beschuldigd wordt, verdient het ingrijpen van het Bestuur alleszins toegejuicht te worden. Zulke hyena's moeten van deze vereeniging ver gehouden worden. Toch is 't voor hem te hopen, dat hij zijn onschuld bewijzen kan. Daarom wordt met groote vreugde vernomen, dat in de „O e t o e s a n H i n d i a" „een schoonwassching" van dezen voorzitter is opgenomen. Hij toch was met zijn secretaris te Soerabaja op zijn doorreis naar Batavia, toen hij de oproeping van den President van Rembang kreeg. Hij telegrapheerde aan den wedono, dat hij onmogelijk komen kon, daar hij te Batavia wilde gaan klagen. Daarop werd hij op last van Rembang te Soerabaja door een rechercheur aangehouden. Alweer een bewijs van machtsmisbruik, zegt de schoonwassching, want in de oproeping was niet vermeld, waarvoor hij te Rembang voor den Resident verschijnen moest. Waren dat alle geen redenen voor het vereenigingsbestuur om telegrafisch bij den Landvoogd te protesteeren, ook over de geweldige inbeslagneming der boeken, de verzegeling van de brandkast, wat door den Controleur ontkend wordt?

WAT DE CHINEES VERTELT.

Onbetrouwbare leiders. Aangaande de hierboven bedoelde zaak neemt de D j a w a h T e n g a h uit de „Locomotief" de bewering over, dat de Resident zelf bij de opname der boeken den voorzitter gelast had te Lasem te blijven, daar hij zelf de zaak der verduistering onderzoeken wilde. Als dit zoo is, dan is die voorzitter een kanker en een gevaar zoowel voor de S. I. als voor de openbare rust

Pro deo hammen. Een redactielid van bovengenoemd blad verklaarde te Solo een aanslag in de bedrijfsbelasting bijgewoond te hebben en toen gehoord, dat de controleur de aanwezige Chineezen verweet hem geen hammen cadeau gegeven te hebben, zooals op andere plaatsen de gewoonte was. Die ouderwetsche Chineezen waren toch verstandiger dan de jongeren. Als zij zaken hadden met een bestuursambtenaar, zonden zij hem een p r o d e o ham. Verteld wordt, dat de aanslag der Chineezen te Solo enorm verhoogd werd. Misschien wel omdat zij geen hammen weg gaven?

Chineesche huwelijken. De „P e w a r t a S o e r a b a j a" neemt hieromtrent het volgende uit de „V o o r p o s t" over: Volgens het Europeesche recht mag een man na ontbinding van zijn huwelijk wegens overspel, door hem gepleegd, niet trouwen met de vrouw, met wie hij het overspel pleegde. Een rigoureuse bepaling, welke minstens twee partijen dupeert, n.m. de vrouw en de geboren vrucht van het overspel. Toch zijn er gevallen, dat die bepaling niet behoeft te worden toegepast, om reden de naam der vrouw niet is genoemd in het vonnis van echtscheiding. Een en ander onderzoekt de ambtenaar van

den burgerlijken stand, alvorens het huwelijk te voltrekken. Het bovenstaande à governo van de Chineezen, die eerstdaags moeten huwen voor den Europeeschen ambtenaar van den burgerlijken stand.

De pandhuisdienst. Aan hetzelfde blad wordt daaromtrent het volgende ontleend: Aan de aandacht van het desbetreffend publiek schijnt het tot dusverre te ontgaan, welke hooge rentebedragen het heeft te betalen voor bij de pandhuizen geleende sommetjes. In hoofdzaak zal hieronder — zoo schrijft Aplanaat — behandeld worden het rentetarief der panden van ƒ 0.01 tot ƒ 25.—, zijnde ± 99 pCt. van den geheelen inbreng. In de termen om 72 pct. te betalen vallen alleen zij, die tot heele guldens afgeronde sommetjes opnemen en na juist 10, 20, 30 enz. dagen komen lossen. Uiteraard lossen er bijv. meer menschen na 11 t. m. 19 dagen enz., dan na precies 10 en 20 dagen. Zoo betaalt iemand, die ƒ 1.40 (ruim 80 pct. der panden zijn van ƒ 2.— en minder) heeft geleend en na 23 dagen komt lossen ƒ 0.12 rente = 134 pct., of bij een beleeningsom van ƒ 3.50 na 25 dagen ƒ 0.24 rente = 98 pct. Dit is het gevolg van de omstandigheid, dat bij de renteberekening de leensommetjes worden afgerond tot guldens. Zoo wordt ƒ 1.30 voor ƒ 2.— gerekend; verder de dagen afgerond tot tientallen, bijv. 41 dagen is dan 50 dagen enz. Deze rentetax is wel wat hoog voor een philantropische inrichting, zooals de H.H. chefs van den dienst dat gelieven te noemen. In jaarverslagen van genoemden dienst wordt gesproken, dat van het uitgeleend kapitaal slechts 14 of 12 pCt. wordt gemaakt; evenwel wordt hier uit het oog verloren, dat genoemd kapitaal niet een vol jaar door de geldopnemers wordt gebruikt, doch slechts gemiddeld 56 dagen. Juister zou de bewering zijn van 6 × 14 pct. of 6 × 12 pct. Evenmin is het uitgegeven kapitaal in zijn geheel gebruikt, aangezien de uit lossingen, veilingen, enz., verkregen gelden in den loop van het jaar weer worden uitgeleend. Redeneerende volgens het Pandhuisdienstverslag zou een woekeraar met ƒ 100.— kapitaal en gelden, uitzettende tegen 240 pct. (ƒ 100 tegen ƒ 120 terug in een maand), doch in een jaar slechts kans ziet dat bedrag 3 × 1 maand uit te leenen, maar 20 pct. hebben gemaakt. In een jaar uitgegeven ƒ 300, gemaakte rente ƒ 60 = 20 pct. Dit is nu zacht uitgedrukt minder naar waarheid voorgesteld. Erkend dient te worden, dat ook minder dan 72 pct. wordt betaald. Zulks is het geval, wanneer na 90 dagen wordt gelost, doch meer dan 65 pct. der beleeners komen hunne goederen binnen de 90 dagen lossen.

Aan het hoofd van dezen dienst behoorde te staan iemand met hart voor de bevolking, die van de pandhuizen inderdaad weldadigheidsinrichtingen maakt en niet zijn kracht zoekt in monumentale gebouwen, royale inrichtingen der pandhuizen en zich laten omringen door een uitgebreiden staf van Inspecteurs, enz. Allemaal zaken, die de draagkracht van het beleenend publiek te boven gaan, zooals te eeniger tijd wel zal blijken. De proefnemingen hebben nu reeds lang genoeg geduurd. Het gaat niet aan te beweren die en die rekent wel 300 à 400 en daarom zijn wij met 134 pct. en meer nog laag. Er is voor dergelijke zaken een grens, waarbij men, die willens en wetens overschrijdende het opittheton gentlemanlike verliest. Het kan niet in de bedoeling der Regeering liggen om van de pandhuizen geldmachines te maken en hierin af te gaan op het advies van den Pandhuisdienstchef. Dezen zij hier een aandachtige lezing aanbevolen van Math. 23: 14, 24 en 25. Der redactie het beleefd verzoek wel een exemplaar van dit blad te willen aanbieden aan de „Nationale Vereeniging tot bestrijding van den Woeker" in alle vormen, gevestigd te 's-Gravenhage, opdat zij het epittheton „Nationaal" in den uitgebreidsten zin van het woord moge voeren.

Van Vreemde Koloniën.

Kan de Nederlandsche regeering hier niets doen?

De Duitsche regeering heeft zich beklaagd over minder goede behandeling van krijgsgevangenen, die in de Fransche West-Afrikaansche bezittingen waren geïnterneerd. Ook in andere koloniën zijn geïnterneerden, wier lot, naar 't schijnt, te wenschen overlaat.

De Franschen beklagen zich over 't wegvoeren van inwoners uit de in 't moederland bezette streek naar ver afgelegen gedeelten van Duitschland, om daar te werk te worden gesteld. Gingen deze klachten alle reeds over handelingen, die in strijd zijn met de opvattingen: „een overwonnen vijand is geen vijand meer", en „de niet-meestrijdende bevolking moet zooveel doenlijk ontzien worden", en hadden deze dus ongevraagd de bemiddeling van een neutrale mogendheid kunnen uitlokken, om de partijen tot meer milde inzichten te brengen, thans zijn er, van Duitsche zijde, beschuldigingen aan Russisch adres gericht, die luide, luide roepen om de bemoeienis van neutrale inmenging. Indien waar is, wat deze berichten zeggen over de behandeling van de krijgsgevangenen door de Russen gemaakt, dan is de uitdrukking, dat die ongelukkigen in slavernij gedreven worden, nog veel te zwak. Zoo werden zelfs slaven niet behandeld, zoolang de slaveneigenaar een greintje menschelijk gevoel bezat. Indien 't waar is (wij herhalen dit), wil 't ons voorkomen, dat de Nederlandsche regeering 't zich tot taak kan stellen aan de regels te herinneren, die aangenomen waren. Wel zullen over en weer voorbeelden worden bijgebracht, waardoor gesloten overeenkomsten door de tegenpartij geschonden zijn, maar dit mag toch geen aanleiding zijn om 't grofste martelen toelaatbaar te verklaren.

De mogendheden hebben ons land uitgekozen tot zetel van 't hof van internationale geschillen. Zij hebben daardoor aan onze regeering, aan onze koningin een onuitgesproken recht toegekend van initiatief bij internationale oneenigheid, wanneer de partijen niet tot elkander kunnen komen. Nooit is er ernstiger aanleiding geweest om hiervan gebruik te maken, om te trachten althans één der gruwelen van dezen oorlog te verzachten, door op te komen voor de krijgsgevangenen en voor de bevolking der bezette streken. Daar elk uur uitstel een verlenging der misstanden kan beteekenen, zal niet lang overlegd moeten worden! De wederpartij zint op en dreigt al met middelen van weerwraak, uitstel zal dus niet alleen laten voorduren wat geschiedt, maar kan tot erger leiden. Is er mooier taak voor onze vorstin te denken, dan hier op te treden?

Hindenburg en onze koloniale defensie.

Dezer dagen heeft 't „Handelsblad" een interview weergegeven, dat ongeveer een half jaar geleden onze landgenoot, de heer J. M. de Beaufort, zou hebben gehad met maarschalk von Hindenburg. Van andere zijde is de echtheid van 't interview in twijfel getrokken, een tenietdoening door den heer De Beaufort lazen wij echter niet. Er komt een gedeelte in voor, dat in Duitschland zeker niet met algemeene instemming zal worden gelezen. Volgens het verslag, dat vertaald is uit de Sunday Pictorial, sprak Hindenburg eenige oogenblikken over verschillende onderwerpen — Nederland, Italië, Amerika — doch meerendeels, natuurlijk, over zijn veldtocht. Toen hij den heer De Beaufort poogde aan te toonen van hoe groot belang het voor Nederland was dat Duitschland Engeland's wereldheerschappij zou verpletteren, zeide de interviewer iets over de Nederlandsche koloniën. Dat bracht den maarschalk goed aan den gang. „Koloniën!" zou hij hebben uitgeroepen, „bah! Ik word misselijk van al dat gepraat over koloniën. Het zou beter zijn als de menschen — en ik bedoel daarmede niet alleen onze vijanden — wat meer aandacht schonken aan de gebeurtenissen in Europa. Ik zeg: naar den duivel met de koloniën. Laat ons eerst ons eigen land beschermen, de koloniën zullen dan wel volgen. — Hij liep naar een groote kaart van Polen, die aan den wand hing en een hand, zoo groot als een middelmatig ontbijtblad, op het midden leggende, zeide hij: „Hier zullen de Europeesche en koloniale quaesties beslist worden en nergens anders. Bij de vredesonderhandelingen zal de koloniale quaestie beslist worden in verhouding van een voet op de mijl, nu wij zulke groote brokken vijandelijk land in handen hebben."

In 't Kol. Wkbl. hebben wij uitingen van geheel tegenovergestelde strekking weergegeven, die vooral in de Kolonialzeitung, als orgaan van den D. Kolonialen bond, met klem verdedigd zijn. Bij een eindschikking zal de tegenpartij de veroveringen in 't overzeesche gebied zeker in de weegschaal leggen. Wij deelen dit inzicht. Wordt een van de partijen zóó verslagen, dat zij van den overwinnaar slechts te aanvaarden heeft wat deze haar in genade wel wil laten, dan heeft de maarschalk gelijk, maar dan is daardoor toch nog niet uitgemaakt, dat de strijd om en in de koloniën zonder invloed op de eindbeslissing is geweest, en heeft moeten zijn. Zou 't bij de vredesbeschikkingen hetzefde wezen, of de D. koloniën niet door de geallieerden vermeesterd waren of wèl? Zou 't geen onderscheid kunnen maken of zij zonder slag of stoot in bezit genomen waren dan wel, zooals nu 't geval is geweest,na flinke verdediging? Maar 't is volstrekt niet zeker, dat een der partijen hare vredesbeschikkingen zal kunnen voorschrijven. Ofschoon von Hindenburg tegenover den heer De Beaufort zelf hierover geen meening uitsprak, vernam dezen volgens de Sunday Pictorial, uit uitstekende bron, dat de maarschalk (die intusschen nu chef van den generalen staf geworden is) gelooft, dat deze oorlog ten minste dicht bij de vier jaren zal duren, en dat de afloop zal zijn —schaakmat.

Indien dit inderdaad zijn meening is, zal dan, wanneer de onderhandelaars tegenover elkander staan, al hetgeen in de koloniën verkregen en verloren is, zonder beteekenis wezen? Het is den Duitschers in de koloniën niet naar wensch gegaan; dat zij zich hierdoor niet laten imponeeren is te begrijpen, dat zij de beteekenis ervan tot de kleinste afmetingen trachten terug te brengen is eveneens verklaarbaar, maar wat men den maarschalk in 't interview laat zeggen, is nog iets geheel anders. De oude politiek, die vroeger in ons land werd samengevat in deze woorden: „de sleutel van de Nederlandsche koloniën wordt in de stelling van Amsterdam bewaard", zou door hem als een algemeene waarheid verkondigd zijn; dit zullen vele zijner landgenooten zeker betwisten en 't moet een Nederlander zonderling in de ooren hebben geklonken. Zou thans iemand met gerustheid durven leeraren: Bewaar den sleutel van Nederlandsch Oost-Indië in Amsterdam, laat de groote Soenda-eilanden gerust door den vijand bezetten en wacht maar af of deze er om zal komen vechten in 't hart van Holland? Is de strijd om de Philippijnen in Amerika of in Spanje uitgevochten?

Het vraagstuk der koloniale defensie is niet zoo eenvoudig als men het den maarschalk wil laten voorstellen, en wij achten 't voor ons land gelukkig, dat 't niet zoo eenvoudig is. Wanneer klein Nederland zich in groot Indië sterk wil maken, behoeft over 't lot dier koloniën, wanneer daarom eenmaal gestreden zou moeten worden, volstrekt niet persé beslist te worden op een tooneel, dat buiten de koloniën gelegen is. Wij betwijfelen ook, of Duitschland na dezen oorlog minder aandacht aan de verdediging der koloniën zal wijden.

Mocht de heer Beaufort bevestigen, dat hem ten *onrechte* een interview met von Hindenburg is toegeschreven, dan vervalt, het spreekt van zelf, al 't persoonlijke uit 't voorafgaande, en dit zou ons spijten, want men heeft liever von Hindenburg niet als tegenstander. Maar 't zakelijke in onze opmerkingen zal er aan beteekenis toch niets door verliezen en 't wordt ook niet overbodig, die beschouwingen dan toch te geven. Deze ontleenen aan de sterke en krachtige uiting, die Indië, op den verjaardag van de Koningin, uit eigen beweging ten beste heeft gegeven, zelfs zeer bijzondere actualiteit. Duizenden zijn in eenige groote steden samengestroomd, om voor Nederlandsch-Indië een krachtige verdediging te vragen, een verdediging voor de koloniën gevraagd om Nederlandsch te kunnen blijven. Onze regeering zal, mag hiervoor niet doof blijven.

De kleine maatregel, thans in behandeling, om aan de Europeanen in O.-I. dienstplicht op te leggen, kan geen ingrijpende verbetering geven. Een groot plan, met groote middelen, spoedig uitgevoerd om O.-I. zelfstandig verdedigbaar te maken, dat is wat Indië vraagt, en waarvoor Indië zich aanbiedt!

OOST- EN WEST-INDISCH LITERATUUR-OVERZICHT.

De Indische Mercuur.

No. 35 opent met een interessant artikel van den heer L. E. Dom van Rombeek over de particuliere- en bevolkingstheecultuur in Ned.-Indië. Schr. geeft een kort historisch overzicht van de geschiedenis der theecultuur; in den aanvang werd zij gedreven in dagloon en onder de rechtstreek-

sche leiding van gouvernementsambtenaren, dus staats-exploitatie in den zuiversten vorm. Het gouvernement leed toen groote verliezen, waarna de tusschenkomst van particulieren werd ingeroepen en de zgn. ,,thee-contracten" ontstonden. Ook deze maatregel leidde niet tot gewenschte uitkomsten, waarom in 1860 werd besloten de theecultuur van het cultuurstelsel geheel los te maken en deze geheel vrij te maken. Langzamerhand breidde daarna de cultuur zich uit en beleefde betere tijden. Bedroeg bijv. de uitvoer van Java-thee in het laatst der zeventiger jaren 2.5 millioen K.G., zij was tot 30 à 32 millioen K.G. in 1913 en 1914 gestegen (buiten beschouwing latend het record-uitvoercijfer van ruim 46 millioen K.G. in 1915).

Naast die groote thee-industrie door particuliere ondernemers is langzamerhand een vrije thee-cultuur ook van de Inlandsche bevolking ontstaan, die zich in den loop der jaren qualitatief slechts weinig, quantitatief daarentegen vrij belangrijk ontwikkeld heeft, en in elk geval thans een beduidende bron van inkomst voor de daarbij betrokken Inlanders is geworden.

Schr. schetst vervolgens de wijze, waarop die cultuur gedreven wordt, noemt de maatregelen, welke dienen te worden genomen om haar te verbeteren, enz. enz.

Behalve een aan The Indian Trade Journal ontleend artikel over Roshaolie-industrie in Britsch-Indië, bevat genoemd nr. van de I. M. overigens de gewone rubrieken: De overzeesche handel en de oorlog. — Kultuurberichten. — Kleine mededeelingen. — Enz.

Het gebruik van alcohol in Indië.

In den laatsten tijd is in Indië veel aandacht gewijd aan het alcoholvraagstuk en van verschillende zijden wordt meer en meer ingezien, van welke ernst en beteekenis dit vraagstuk voor de bevolking onzer tropische gewesten kan worden. Van regeeringswege werd er onlangs met nadruk op gewezen en aangedrongen op het verzamelen van gegevens in hoeverre het alcoholgebruik en -misbruik zich reeds hebben ingeburgerd, om tevens nu, voordat het te laat is, met een krachtige anti-alkohol-propaganda te kunnen beginnen.

Reeds in 1899 voorzag Raden Adjeng Kartini, met haar scherpe blik op het leven, wat er langzamerhand moest komen. In een harer brieven aan Mej. Zeehandelaar schreef zij toen o. m.: In de Indische maatschappij hebben we, Goddank, nog den drankdemon niet te bestrijden — maar ik vrees, dat als eenmaal — vergeef mij — de Westersche beschaving hier burgerrecht heeft verkregen, wij ook met dat kwaad te kampen zullen hebben. De beschaving is een zegen, maar zij heeft ook haar schaduwzijden. De zucht tot naäperij is den mensch aangeboren, geloof ik. Het volk doet de gewoonten van den goeden stand na, die op zijn beurt nog van een nog beteren stand en deze eindelijk van deze de allerbeste — de Europeanen".

Wij zijn nu 17 jaren verder en thans kan men Raden Kartini niet volledig meer nazeggen, dat in de Indische Maatschappij de drankdemon gelukkig nog niet behoeft te worden bestreden. Het gebruik is nog niet zoo groot, maar dat deel van het Indische volk, dat het gebruikt, behoort tot de besten, de invloedrijksten. Dat is de gevaarlijkste localisatie van het kwaad, zooals Raden Kartini terecht vermoedde. Van hier naar het volk is slechts een kwestie van tijd, en éénmaal daar aangekomen, is het kwaad onherstelbaar en zal Indië als Europa moeten voelen de geesel van de alcohol. Ja, misschien erger nog.

Het bovenstaande is ontleend aan eene beschouwing, onderteekend C. D. de L., over den invloed van de alcohol op het menschelijk lichaam en haar beteekenis voor het Indische volk, verschenen in de 1e afl. van jaarg. 1916 van het Tijdschrift voor Inlandsche Geneeskundigen.

Rijclof van Goens-portretten.

In Eigen Haard van 2 Sept. een artikeltje over de portretten, die Rijclof van Goens (van 1678—1681 gouverneur-generaal van Ned.-Indië) zich heeft laten schilderen. De reproductie van een dier schilderijen vergezelt den tekst; het is door Ovens gemaakt, bevindt zich in het Frans Hals museum te Haarlem en stelt Van Goens voor te midden van zijn gezin.

Rijclof van Goens is een merkwaardige persoonlijkheid in de Indische geschiedenis. We lezen over hem bijv. in 't Sept.-nr. van ,,Vragen van den Dag": ,,Denk u den knaap, die in 1628 op 8-jarigen leeftijd door zijn ouders werd medegenomen naar Indië,waar hij spoedig als wees achterbleef, maar op 12-jarigen leeftijd reeds in dienst kwam van den Gouverneur van Coromandel, die in 1634 assistent werd te Batavia, in 1639 onderkoopman, in 1642 koopman te Batavia voor de Compagnie werd; stel u voor, dat deze persoon in 1644 als opperhoofd van Palembang werd gezonden om de Sultans van Djambi en Djohor te begroeten, later vijfmaal in gevaarlijke gezantschappen naar den Soesoehoenan van Mataram, Djambi, Siam enz. werkzaam was; in 1649 aan het hoofd van vier schepen naar Straat Soenda werd gezonden, om twee Genueesche schepen ,,met lief en leed" naar Batavia te brengen, welke opdracht hij met succes volvoerde; dat hij in 1653 als commissaris en commandeur van de vloot aan het hoofd eener expeditie naar Ceylon werd gesteld, een aantal Portugeesche schepen veroverde, en een overwinning bij Goa op vijf Portugeesche galjoenen behaalde; in 1657 na een terugkeer in het vaderland van één jaar tot commissaris, superintendant, admiraal en veldoverste over de kusten van Indië, Coromandel en Ceylon werd aangesteld, na veel overwinningen in 1660 gouverneur van Ceylon werd en na nogmaals veel strijd geleid te hebben, in 1678 gouverneur-generaal van Indië werd..... dan geeft dit kort overzicht reeds reden te over om van een merkwaardige persoonlijkheid te spreken.

Weerplicht voor Inlanders.

Nu uit Indië telegrafische berichten komen over gehouden bijeenkomsten in verband met een eventueele verdediging dier kolonie tegen een buitenlandschen vijand, kan het wellicht nuttig zijn nogmaals de aandacht te vestigen op de voordracht, onlangs door den majoor O.-I. L., J. van der Weijden, gehouden en opgenomen in het orgaan der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap, welke voordracht thans bij Van Holkema en Warendorf te Amsterdam als afzonderlijk geschrift is verschenen, getiteld: Weerplicht voor Inlanders en samenstelling van de weermacht in Nederlandsch-Indië. Tevens zij gewezen op eene zaakkundige bestrijding der denkbeelden van majoor v. d. W., door den heer E. A. A. van Heekeren in het Augustus-nr. van ,,De Indische Gids".

De Gids. 1 September 1916.

In de eerste plaats worde gewezen op eene bespreking, door den heer A. J. Wensinck, van Prof. C. Snouck Hurgronje's onlangs verschenen geschrift: Mohammedanism. Lectures on its origin, etc. (New-York, 1916).

De groote bekwaamheden van Prof. Sn. H. brengt de schr. op zeer verdienstelijke wijze naar voren; zoo bijv. wanneer hij zegt: ,,Wie deze Lectures leest, zal bij bijna ieder onderdeel denken: wat is het eenvoudig en duidelijk; wie tevens met de literatuur over den Islam bekend is, zal hetzelfde denken, maar zich daarbij telkens te binnen brengen: dit berust op die onderzoekingen van den schrijver: dàt is indertijd voor alle oriëntalisten een openbaring geweest, hier is een gedachtengang, die eerst na het verblijf te Mekka of op grond van persoonlijken omgang met de bevolking van onzen archipel zoo duidelijk ontvouwd kon worden als nu geschiedt.

Er bestaan talrijke monographieën over den Islam. Eigenlijk zijn ze alle òf door een geleerde, òf door een man van de praktijk geschreven. Men kan zeggen, dat Snouck Hurgronje's Lectures het eerste boek over het onderwerp zijn, dat een man tot schrijver heeft, die beide, en beide op onnavolgbare wijze, is".

Verder brengt dit Gids-Nr. een opstel van den heer J. A. Loèber Jr., over Indische stofversiering, naar aanleiding der verschijning van het werk der heeren J. E. Jasper en Mas Pirngadi,over de batikkunst in Ned.-Indië (no. 3 van de serie ,,De Inlandsche Kunstnijverheid in Ned.-Indië).

Met groote kennis van zaken behandelt schr. hier een onderwerp, waarvan hij persoonlijk een diepgaande studie moet hebben gemaakt. Zich zelf bescheiden op den achtergrond plaatsend, brengt hij welverdiende hulde aan Raffles, Rouffaer, Jasper, om van anderen niet te spreken, die de hoogstaande batikkunst inzonderheid op Java, tot gemeengoed hebben gemaakt. ,,Het is" — zegt Loebèr — ,,een opfrissching in deze wondere, Indische kunst te kunnen grasduinen, van deze ornamentale schatten te genieten en te lezen van de vele zorg en liefde, die gindsch Inlanders wijden aan hun werk, het tot kunst verhoogend."

Journal of the Straits Branch of the R. A. S.

Van dit tijdschrift verschijnen in den regel 2 afl. 's jaars te Singapore. De inhoud bevat bijna altijd ook bijdragen in verband met onzen Indischen Archipel. Zoo noteeren wij bijv. uit Nr. 73 (Juli 1916): Notes on Malay History, by C. O. Blagden (I. An early reference to Menangkabau. II. An early mention of the old Singapore). — An experimental investigation concerning the affects of ,,tuba" (Derris elliptica) fish-poison, by J. A. Campbell. — New of rare Malayan plants. Series VIII, by H. N. Ridley. — Preliminary diagnoses of some new species and subspecies of mammals and birds obtained in Korinchi, West Sumatra, Febr.-June 1915, by M. C. Robinson and C. B. Kloss.

Cultura.

Het Augustus-Nr. wordt grootendeels in beslag genomen door een studie (welke in een volgende afl. nog wordt voortgezet), van den heer P. C. van der Wolk, getiteld: ,,Onderzoekingen over een onverwachte bacterieziekte in de Soja-plant, in aansluiting met een onderzoek naar het wezen der wortelknolletjes van Glycine Soja en Arachis hypogaea (Verricht in het laboratorium der selectie- en zaadtuinen te Buitenzorg).

De Centrale Kas te Batavia.

In het periodiekje, dat het bestuur van tijd tot tijd het licht laat zien, worden de volgende onderwerpen behandeld: Tusschentijdsche terugbetaling van deposito's, door J. Uden Masman (No. 6). — Veeverzekering door W. de Keizer (No. 7).

Orgaan Ned. Zendingsvereeniging.

De heer S. Coolsma geeft in het Sept.Nr. het slot zijner beschouwing over de Soendaneesche bijbelvertaling. Bevatte het vorige gedeelte bijzonderheden over de geschiedenis dier bijbelvertaling, thans zegt schr. een en ander over de wijze van bewerking.

Leeszaal Heulstraat 17.

Opgave van dagbladen en tijdschriften, ter lezing liggend in de leeszaal van het Hoofdbestuur van ,,Oost en West", Heulstraat 17, Den Haag, welke dagelijks, Zon- en feestdagen uitgezonderd, geopend is van 's morgens 9—6 uur 's namiddags:

De Planter, De West, Suriname, De Surinaamsche Bode, Sumatrapost, Sumatrabode, De Padanger, De Sumatra Courant, Javabode, Bat. Nieuwsblad, Soer. Handelsblad, Nieuwe Soer. Courant, Deli Courant, Atjeh's Nieuws- en Advertentieblad, Preangerbode, Javasche Courant, De Locomotief. De Banier, Het Witte Kruisblad, De Nieuwe Vorstenlanden, De Hofstad, enz., benevens 20 diverse Maleische bladen en tijdschriften en tal van Brochures, Jaarverslagen, enz.

Verscheidene periodieken, waaronder:

Hou en trou, Vrede door Recht, De Stem van Indië, Tijdschrift voor economische geographie, Nederl. Zendeling-Genootschap, Indisch Genootschap, Weekblad voor den handeldrijvenden en industrieelen middenstand, Exportblad.

Mededeelingen.

Van het Ministerie van Koloniën:

Vacatures in Nederlandsch-Indië.

VACATURE.	DATUM VAN INGANG.	AANTEEKENINGEN.
Ondervoorzitter van den Landraad te Malang [Pasoeroean].	2 Juli 1916.	De eventueel met buitenlandsch verlof vertrekkende ambtenaar is Mr. G. A. IJssel de Schepper.

Van het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging:

In de leeszaal, Heulstraat 17, Den Haag, zijn o.a. ter lezing gelegd:

1. Overzicht der geldmiddelen van Ned. Indië van 1867 af, uitgegeven door het Ministerie van Koloniën.
2. De Nederlandsche Industrie met adreslijst van de Nederl. fabrikanten.

Vereeniging OOST en WEST.
Afdeeling 'S-GRAVENHAGE.

Aan het Bureau **Laan van Meerdervoort 187,** zijn van **10—12** en van **2—4** uur (uitgezonderd Zaterdagsmiddags) inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken voor:

Muziek- en Zanglessen.	Lessen in Machineschrijven en Stenografie.
Teeken- en Schilderlessen.	Dame als Hoofd — of hulp in de huishouding.
Lessen in moderne talen.	Dame als Lectrice of Dame van gezelschap.
Fransche-, Duitsche-, Engelsche- en Italiaansche Conversatielessen.	Kinderjuffrouw in Indië.
Opleiding admissie examen H. B. S. en Gymnasium.	Indische massage en manicure, uitsluitend voor Dames en kinderen.
Handwerklessen.	Zweedsche gymnastiek, Heilgymnastiek, enz., uitsluitend voor Dames en Kinderen.
Schrijf-, Kopiëer- en Vertaalwerk.	

Deze inlichtingen zijn ook te verkrijgen op schriftelijke aanvraag bij den Secretaris der Commissie voor hulp aan werkzoekenden, den heer J. A. SOETENS, **Ieplaan 11.**

Aan bovengenoemd adres zijn ook inlichtingen te bekomen omtrent Families, die zich belasten met de opvoeding van kinderen, omtrent hotels, pensions, inrichting, medische hulp, onderwijs enz.

☞ Indische Dienstboden kunnen zich aangeven in **Laan van Meerdervoort 187** voor eene verandering van dienst, of een dienst bij een naar Indië terugkeerende familie; hetzij schriftelijk of mondeling; voor eene voorloopige opname tot het tijdstip van weder in dienst treden bestaat geen gelegenheid.

OPGAVE van Leden der Vereeniging „Oost en West", die zich beschikbaar stellen voor het geven van privaatlessen in Indische talen.

A. H. J. G. WALBEEHM, van Lumeystr. 100,	's-Gravenhage,	Javaansch, Maleisch.
Mr. E. RIJKE, Witte Singel 46,	Leiden	Javaansch, Maleisch, Madoereesch.
S. TAGOR, Inl. Veearts, Burg. Reigersstr. 51bis,	Utrecht,	Maleisch. Battaksch.
W. G. HAUFF, Voorzitter der Federatie van Ned. Stenografie-leeraren in Ned.-Oost-Indië, Vaartweg 75,	Hilversum.	Maleisch, Boekhouding b. d. Suiker-Industrie volgens The Decimal Classification and Relativ Index by Melvil Dewey.

LEDEN, die in deze opgave opgenomen wenschen te worden, kunnen zich opgeven aan den Secretaris der Vereeniging, Heulstraat 17, 's-Gravenhage.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging *„Oost en West"*, Heulstraat 17, Den Haag zijn de navolgende werkjes verkrijgbaar:

a. **Een Boekje over onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn.**
door J. H. en H. B.
Prijs: 1 exemplaar **f 0.10.** 50 ex. **f 2.80.**

Voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 2.20** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

b. Onze Oost II. **Iets over den Inlander en zijn Zieleleven.**
door T. J. BEZEMER.
Prijs: 1 exemplaar **5 cent.** 50 ex. **f 2.—**;

Voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 1.55** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

*** Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging „Oost en West", Heulstraat 17, de Firma MARTINUS NIJHOFF, Lange Voorhout 9, Den Haag, en andere Boekhandelaren zijn verkrijgbaar:

a. Onze West:
I. **De Kolonie Suriname,** door REMAN IRÜS (FRED. OUDSCHANS DENTZ);
II. **De Kolonie Curaçao,** door M. VICTOR ZWIJSEN, Oud-Rector van het Colegio „Santo Tomás" te Curaçao.
Prijs per exemplaar **f 0.25** en f 0.03 frankeerkosten

b. Staats- en partic. betrekkingen in onze Overzeesche Bezittingen; Werkkring en Vooruitzichten

No. I. **De Bestuursambtenaren in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten

No. II. **De Geëmployeerde bij de Javasuiker-Industrie.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.

No. III. **De Rechterlijke Ambtenaar in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.15** per exemplaar en f 0.01 frankeerkosten.

No. IV. **De Ingenieur in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.40** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.

No. V. **De Ambtenaar bij het Boschwezen in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.

No. VI. **De Ambtenaar bij het Onderwijs in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.

No. VII. **De Vooruitzichten van den Nederlandschen arts in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.

No. VIII. **De Ambtenaar bij den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen in N.-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.

No. IX. **De Ambtenaar bij de Gouvernements-Marine in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten

Maison de Bonneterie

Leverancier van H. M. de Koningin. — Leverancier van H. M. de Koningin.

DEN HAAG, Buitenhof–Groenmarkt. **AMSTERDAM, Kalverstraat–Rokin.**

Grootst gesorteerde Magazijnen van Elegante Dames- en Kinderconfectie.

P. B. VAN MOORSEL & Co

Kerkplein 11-12, naast het Hoofdpostkantoor.
Torenstraat 5-6 - Telefoon 2898 - Den Haag

Goedkoopst adres voor het geheel of ged. installeeren van woningen.

J. C. NIEUWSTRATEN,
Juwelier.
Magazijn van Gouden en Zilveren Werken.
Eigen Atelier ook voor reparatiën.
PIET HEINSTRAAT 128, o. d. Zoutmanstr.

HUPFELD's FILIAAL
Directie:
DUWAER & NAESSENS
PIANO-, PHONOLA- en MUZIEKHANDEL
is gevestigd:

's-GRAVENHAGE	AMSTERDAM
Kneuterdijk-Heulstraat,	Stadhouderskade 19,
Tel. No. 27.	Tel. No. 4698.

Hoogere Burgerschool 5 j. c.

met voorbereidingsklassen.

VOORSCHOTEN.

Bij schrijven van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 25 Juni 1906 is het Instituut-Wullings erkend als een H. B. S. met 5 j. cursus.

KOST- EN SCHOOLGELD f 950.- tot f 1250.-.

TOT HEDEN SLAAGDEN:

107	candidaten voor	Eindexamen H. B. S. 5. j. c.
19	„ „	Kon. Mil. Acad.
27	„ „	Cadettenschool.
17	„ „	Adelborst.
20	„ „	Cand. O.-I. Ambt., Zeev. en Machinistenschool, Posterijen enz.

De Directeur, **H. WULLINGS.**

Augustus 1916.

A. SCHRÖDER & Co.

Groenmarkt.

Voor **Najaar** en **Winter**

JAPONSTOFFEN
BONTGARNITUREN

Brengt een bezoek aan BOEATAN

: **Magazijnen van INDISCHE KUNSTNIJVERHEID** :

Confiserie en Chocolaterie Royales

J. A. KRUL.

Grand Salon de Rafraîchissements NOORDEINDE 44,

Vraagt onze CHOCOLADE (alleen prima merken), FIJNE BONBONS en HAAGSCHE HOPJES.

Brood-, Beschuit- en Banketbakkerswinkel
van J. J. MOOLENAAR.
Tasmanstraat 134 's-Gravenhage.

Alle Artikelen verkrijgbaar der KONINKLIJKE BROOD- en BESCHUITFABRIEK LENSVELT NICOLA.

Pension **„Zorgvliet"**
Groot Hertoginnelaan 155
's-Gravenhage :: Tel. H. 1186.

Instituut „VAN WIJNGAARDEN",
Neutrale School voor M.U.L.O Jongens en Meisjes.
2de Schuijtstraat 332 (Duinoord), Den Haag.

Afd. A (6 leerjaren) opleid. H.B.S., Lyceum en Gymnasium
Afd. B (3 leerjaren voor leerlingen boven 12 jaar). Opleiding voor verschillende examens.
Schoolgeld f 60.— tot f 100.— per jaar.
Kleine klassen, ruime lokalen, Centr. verwarming, Electr. verlichting.

WISBRUN & LIFFMANN.
Veenestraat 35-37 - Tel. 2503. - Den Haag.

DAMES MODEARTIKELEN.
ZIJDEN STOFFEN, FLUWEELEN, KANTSTOFFEN.
ALLE SOORTEN GARNEERINGEN, ENZ.

BALARTIKELEN.

Vraagt Uwen langanan „HIGHSPEED" POETSCRÊME

van de American Company of Chemical Products.

Hoofdagent voor Nederland A. J. A. MUSSERT, *'s-Hertogenbosch.*

Met HIGHSPEED poetst gij Uw zilver, koper en nikkel in een minimum tijd.

J. B. HEIJDEMAN,
CONFISEUR. - PATISSIER.
Valeriusstraat 3, Tel. H. 7857.
Speciaal adres
Zoute Krakelingen.

Instituut WOLTERS
Surinamestraat 25 Den Haag
OPLEIDING H. B. S.,
GYMNASIUM EN LYCEUM.
C. G. J. WOLTERS.

RIPPEN
Pianohandel
PIET HEINSTRAAT 42
ELANDSTRAAT 17.
Tel. 4683.
Verhuren Stemmen